

Nouissima confessio Martini Buceri, de Coena Domini, excerpta de ipsius enarrationibus in sacra quatuor Euangelia, editis Ieneuae anno Domini 1553. : Huic praemissa est Formula Concordiæ, quam constituerunt Witebergæ anno 1536. Doctores Ecclesiarum in Ducatu Saxoniae, & Doctores ciuitatum Imperij in Germania superiori.

<https://hdl.handle.net/1874/422180>

NOVISSIMA
CONFESSIO
MARTINI BVCERI,
 DE COENA DOMINI, EXCERPTA DE IPSIVS ENARRATIONIBVS IN SACRA QVATVOR EVANGELIA, EDITIS IENEVÆ ANNO DOMINI 1553.

HVIC PRAEMISSA
 EST FORMVLA CONCORDIÆ, quam constituerunt Vuitebergæ anno 1536. Doctores Ecclesiarum in Ducatu Saxonix, & Doctores ciuitatum Imperij in Germania superiori.

EX HIS COGNOSCE LECTOR
ueram & genuinam sententiam uerborum Christi: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.

LIPSIÆ
 ANNO
 M. D. LXII.

CONFESSIO

ARTIUM

ET

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

ARTIUM

LIPSIÆ

ANNO

M. D. C. C. C.

CONCORDIA INTER DOCTORES
RES VVITBERGENSES ET,
Doctores ciuitatum Imperij
in Germania superiori.

DE PRÆSENTIA
CORPORIS ET SANGVINIS
Christi in cœna Dominica.

VDIVIMVS D. BVCE-
rum explicantem suam &
aliorum, qui una affue-
unt, sententiam de Sacra-
mento Corporis & San-
guinis Christi, hoc mo-
do;

I.

Confitentur iuxta uerba Irenæi, constare
Eucharistiam duabus rebus, terrena et cœlesti.
Itaq; sentiunt & docent cum Pane & Vîno,
uere & substantialiter adesse, exhiberi & sumi
corpus Christi & sanguinem,

II.

Et quanquam negant fieri Transsubstantia-
tionem, nec sentiunt fieri localem inclusio-
nem

nem in pane, aut durabilem aliquam coniunctionem extra usum Sacramenti: tamen concedunt sacramentali unione, Panem esse corpus Christi, hoc est, sentiunt porrecto pane, simul adesse & uere exhiberi corpus Christi. Nam extra usum cum asseruatur in pixide, aut ostenditur in Processionibus, ut fit a Papistis, sentiunt non adesse corpus Christi.

III.

Deinde hanc institutionem Sacramenti sentiunt ualere in Ecclesia, nec pendere ex dignitate ministri aut sumentis. Quare, sicut Paulus ait, etiam indignos manducare, ita sentiunt porrigi uere corpus & sanguinem Domini indignis, & indignos sumere, ubi seruantur uerba & institutio Christi. Sed tales sumunt ad iudicium, ut Paulus ait, quia abutuntur Sacramento, cum sine poenitentia & sine fide eo utuntur. Ideo enim propositum est, ut testetur illis applicari beneficia Christi & abluui sanguine Christi, qui agunt poenitentiam, & erigunt se fide in Christum.

Cum autem pauci conuenerimus, & opus sit utrinque hanc rem ad alios concionatores & superiores referre, nondum licet nobis de Concordia pacisci, priusquam ad alios retulerimus.

Cum autem profiteantur omnes, se iuxta Confessionem & Apologiam Principum Evangelium profitentium, in omnibus articulis sentire

sentire & docere uelle, maxime cupimus sanc-
ciri & constitui Concordiam. Et spes est
nobis, si reliqui utrinque ita consenserint, soli-
dam futuram esse Concordiam.

Subscripserunt:

- D. Vuolfgangus Capito minister Ecclesiæ
Argentiniensis.
- M. Martinus Bucerus minister Ecclesiæ Ar-
gentiniensis.
- Lic: Martinus Frechtus Ecclesiæ Ulmenis in
Verbo minister.
- Lic: Iacobus Ottherus minister Ecclesiæ Es-
lingensis.
- M. Bonifacius Lycosthenes Ecclesiæ Augu-
stanæ minister in Verbo.
- Vuolfgangus Musculus Ecclesiæ Augustanæ
minister in Verbo.
- M. Geruafius Scholasticus Memmigenis Ec-
clesiæ Pastor.
- M. Iohan. Bernhardi Francofortensis Ecclē-
siæ minister.
- Martinus Germani Furfeldensis Ecclesiæ mi-
nister.
- M. Matthæus Aulberus Pastor Ecclesiæ Reut-
lingensis.
- Ioannes Schradinus Diaconus Reutlingensis.
- Martinus Lutherus Doct. Vuite.
- Iustus Ionas D.

Caspar Cruciger D.
Iohannes Bugenhagenius Pom. D.
Philippus Melanchthon .
Iustus Menius Isenacensis.
Fridericus Myconius Gottenfis.

DE BAPTISMO.

DE Baptismo infantium omnes sine dubio consenserunt, quod necesse sit infantes baptisari. Cum enim promissio salutis pertineat etiam ad infantes, & non pertineat ad illos, qui sunt extra Ecclesiam, necesse est eam applicari infantibus per ministerium, & adiungere eos membris Ecclesie. Cumq; de talibus infantibus, qui sunt in Ecclesia, dictum sit: Non est uoluntas Patris, ut pereat unus ex illis: constat infantibus per Baptismum contingere remissionem peccati originalis, & donationem Spiritus sancti, qui in eis efficax est pro ipsorum modo. Reijcimus enim errorem illorum, qui imaginantur infantes placere Deo, & saluos fieri sine actione aliqua Dei, cum Christus clare dicat: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest intrare in regnum coelorum. Etsi igitur nos non intelligimus, qualis sit illa actio Dei in infantibus: tamen certum est in eis nouos & sanctos motus effici, sicut & in Iohanne in utero noui motus fiebant. Nam etiamsi non est imaginandum, quod infantes intelligant: tamen

tamen illi motus & inclinationes ad credendum Christo, & diligendum Deum sunt aliquo modo similes motibus, fidei & dilectionis. Hoc dicimus cum infantes dicimus fidem habere. Ideo enim sic loquimur, ut intelligi possit, quod infantes non fiant sancti & salui sine actione diuina in ipsis.

Quanquam igitur mos est alicubi, ut certis diebus publice administraretur Baptismus: tamen docendi sunt homines, si quid periculi est uitæ infantium, ut eos interim baptizari curent, & quod ministri debent talibus imperari Baptismum.

DE ABSOLVTIONE.

DE Absolutione optant omnes, ut in Ecclesia etiam priuata Absolutio conferuetur, & propter consolationem conscientiarum, & quia ualde utilis est Ecclesiæ disciplina illa, in qua priuatim audiuntur homines, ut imperiti erudiri possint. Nam profecto tali colloquio & examine opus est rudioribus. Neq; ideo uetus confessio & enumeratio delictorum probanda aut requirenda est, sed colloquium illud propter absolutionem & institutionem conferuetur.

Subscriperunt omnes ut supra.

Actum & finitum secunda feria post Exaudi, 29. Maij, Anno 1536.

BVCERVS EXHOR
TATUR SOCIOS AD
subscriptionem.

Iam concordia in eo confirmabitur & rata erit, si ita ut habent hi articuli, uere sentiamus, & bona fide quisque nostrum doceat: Et quantum ad articulum Eucharistię attinet, oportebit pleno ore ut errorem damnare, docere nihil quam Panem & Vinum in S. cœna dari & accipi, dum illa iuxta uerbum Domini celebratur: Item, affirmare & docere ueritatem Christi esse, dari & accipi uere in S. cœna uerum corpus & uerum sanguinem Domini, ut dictum tamen est, non unitum naturaliter cum pane, nec inclusum in pane localiter, nec in cibum uentris. Deniq; ueritatem Sacramenti huius, ut uerbi Dei & Sacramentorum omnium, nisi uerbo & institutione Domini, non meritis hominum uel summentium uel præbentium: Iudicium autem sumere quicumq; Sacramentum indigne sumunt.

Hæc ergo qui uera esse agnoscit, & bona fide sic docere instituit, subscribat & præstet, quod se facturum recepit: qui minus, illi nos offerimus ad respondendum amice ad omnia, quæ eum a subscriptione remorari possunt.

ARTI-

ARTICVLORVM

CONCORDIAE PRAECCEDEN-

tis de Præsentia corporis & sanguinis Domini in sacra Cœna, declaratio, quam habuit M. Bucerus Argentinæ in nundinis coram multis fratribus.

I.

Dvo hic exprimuntur. Primum, esse in cœna duas res, terrenam & cœlestem, hoc est, panem & uinum, corpus & sanguinem Domini, hoc est, Dominum Iesum ipsum. Alterum, adesse, exhiberi, & sumi corpus Christi & sanguinem cum Pane & Vino, idq; uere & substantialiter.

Prius ideo ita expressum est, ut pateret nos non sola signa, panem et uinum rem terrenam in cœna agnoscere, ut de nobis multi suspicati sunt: nec D. Lutherum cum suis docere, Christum cum elementis panis & uini uniri naturaliter, aut exhiberi ea ulla ratione sæculi præsentis.

Res cœlestis est, cœlesti ratione exhibetur. Vnde nihil hic imaginandum de mutatione, aut inclusione loci, nihil de infirmitate euanidæ conditionis, uel nostri qui hæc mysteria sumimus, uel symbolorum, quibus sumimus. Agit Dominus nobiscum, qui in corpore degimus, pro modo imbecillitatis nostræ.

Alterum, quod hic exprimitur, adesse, exhiberi & sumi corpus Christi, eadem de causa

positum est, ut exprimeretur & distinctio inter Sacramentum & rem sacramenti (Nam positum est cum pane & uino) & uera hic ueri Christi exhibitio, qua de causa adiecta sunt hæc uerba: adesse & exhiberi. Item uere & substantialiter, quibus omnibus nihil aliud significatur, quam ueram esse in S. cœna & ipsius Christi exhibitionem, quæ quidem opus Christi est, sed utitur ad hanc Christus ministro ministerio.

II.

Hic articulus totus positus est ad excludendam superstitionem Papistarum, ad quam inclinare quibusdam uisi sunt hi, qui præsentiam Christi in cœna asserunt. Nam ex ea superstitione uulgus imaginatur circumscriptam quandam Christi præsentiam sub speciebus panis & uini, quam diu illæ supersunt, & eam per se salutarem. Vnde tanto studio accurrunt, ut Sacramentum uideant, externo cultu uenerentur, contra omnia incommoda circumferant, nihil solliciti de usu Sacramenti uero, ut illud fumentes Christum in se magis magisque uiuentem habeant, & uiuerent in illo, beneficiumque mortis eius digne celebrarent.

Negamus ergo diserte tria, transsubstantiationem, localem inclusionem, extra usum legitimum Sacramenti, etiam sacramentalem coniunctionem Christi cum symbolis. Ne autem uideremur, non satis plene agnoscere
Sacra

Sacramentum hoc esse communicationem corporis & sanguinis Domini, ut illud Paulus uocat, & uerba Domini, accipite & manducate, hoc est corpus meum, &c. solide credere, unionem & exhibitionem sacramentalem uolumus iterum solide exprimere. Vnde positum est, porrecto pane uere porrigi corpus Domini &c. Ideo dici posse, panem hunc esse corpus Domini. Dicente namq; Domino cum panem præberet, accipite & manducate, hoc est corpus meum &c. clarissime patet iussisse eum a se accipere cum pane & manducare etiam corpus suum, ipsum & uerum, non figuram eius aut imaginem tantum, Addit enim, quod pro uobis traditur. Ergo uere corpus Domini præbetur & accipitur.

III.

In hoc quoq; articulo duo exprimuntur. Primum, Sacramentum Eucharistiæ constare ex institutione Domini, & non pendere ex dignitate ministri, aut sumentis. Alterum, indignis quoq; illud dari, & ab indignis sumi non symbola tantum.

Prius positum est ne uideremur cum Catabaptistis plærîsq; Ecclesiã fraudare ueritate sacramenti, ppter indignitatem ministrorũ uel sumentũ. Nam dum in Ecclesia sacramentum celebrat iuxta institutionem Domini, habent integrum sacramentum, hoc est, sacramentũ et rem sacramenti omnes, qui sunt in Ecclesia, etiamsi ex ministris uel ex sumentib. intersint
indigni

indigni & perfidi, uti Iudas interfuit cœnæ primæ. De quorum tamen perfidia Ecclesiæ constiterit, hi arceri his sacris debent.

Alterum, Indignis porrigi etiam cum pane corpus Domini, & sumi hoc ab eis, positum est propter uerba Pauli 1. Corinth. ii. qui scribit indigne sumentes, reos fieri corporis & sanguinis Domini, & loquitur illic de ijs, qui in Ecclesia sunt & fidem Sacramenti habent, nec tamen corpus Domini dijudicant, hoc est, donum hoc Christi non digne æstimant.

Omnino enim tria genera hominum sacramenta sumere possunt. Quidam, qui omnia hic contemnunt & rident, qui prorsus impij sunt, nec quicquam Domino credunt, hi nihil quam panem & uinum agnoscunt & sentiunt, eoque nec amplius percipiunt, quia peruertunt uerba & institutionem Domini. Alij uerbis hic Domini porrigentis corpus suum credunt, eaque fide Sacramentum accipiunt, ut simul rem Sacramenti percipiant, nec tamen donum hoc Dei digne perpendunt, hi ea indignitate reos se faciunt corporis & sanguinis Domini, quam tamen sumere uolunt, & sumunt, quia uerba & institutionem Domini amplectuntur: Non manducant autem reuera, ut Augustinus dicit, hoc est, non fruuntur plene hoc cibo uiuifico, quem in mentem non satis demittunt. Tertij sunt, qui non credunt tantum institutionem Domini, & accommodant se illi Sacramenta sumendo, sed simul uiua fide omnia expendunt, considerant

derant & amplectuntur, indeq; uirtutem huius cibi solide percipiunt. Sic se habet etiam uerbum Euangelij. Id ex se & institutione Domini est uerbum salutis, quibuscunque annuncietur uel credatur: Hoc audiunt quidam sine omni fide, hi cum illud intelligunt, quantum ad ipsos attinet, nihil percipiunt quam inanem strepitum uerborum. Alij credunt & intelligunt, nec tamen rite in animo recondunt, isti Euangelium etiam, ut uerbum salutis est, audiunt, ac ita in eo salutem audiunt & assumunt, sed dum illud non satis digne excutiunt & in eo meditantur, sed elabi illud animo sinunt, frustra uero uerbo seipsos destituunt: quo feliciter perfruuntur, qui illud audiunt corde perfecto, & perpendunt digne, qui sunt tertij & optimi generis auditores.

DE CONCORDIA
PRAECEDENTI, SCRIBIT BV-
cerus in Epistola ad Episcopum Herepherden-
sem, quæ præfixa est enarrationibus eius
in sacra quatuor Euangelia, editis
anno 1536. mense Septemb.

Altera uel querela, uel criminatio aduersus me erit de externo uerbo & Sacramentis. Hic qui agent mitius, dicent me in gratiam hominum non necessariam, Ecclesijs pro luculentiore ratione de his differendis amplecti

amplecti obscuriorem : qui durius , clamita-
bunt me a cognita & confessa pridem ueri-
tate , in superstitiosa relabi commenta homi-
num , quos tanti fieri in Ecclesia non oportebat , imo quibus locum in Ecclesia illi ægre concedunt. Etsi uero de hisce rebus proprios enarrationibus tractatus inseruerim , uolo tamen hic quoq; paucis rationem consilij mei , & causas harum retractationum exponere. In-
uauisse pridem socordia & impietate <sup>ψυδο-
ποιαν</sup> gregis Christiani in uulgo Christianorum eam superstitionem , ut a ceremonijs , & uerbis sacris salutem illi expectarent , absq; uera fide qua promissionem Christi in Euan-
gelio & Sacramentis amplecterentur , sancti omnes deplorant. Hanc superstitionem D. Martinus Lutherus primus hoc seculo iusto zelo infectari cœpit , eumq; statim in hoc studio secuti sunt per Germaniam admodum multi. Ut autem Domino uisum est nostram fidem probare , permisit paulo post exortum huius lucis , Satanæ excitare , qui dum uellent uideri præposteram in sacra uerba & symbola fiduciam deijcere , uerum etiam usum sacrorum euerterent , omni externæ doctrinæ & consolationi nihil amplius tribuentes quam nescio quod testimonium doctrinæ & consolationis spiritus , quam quisq; antea secum habebat : Sacramentis uero , solam fidei charitatisq; professionem. In quos cum Lutherus merito , sed suo more inueheretur , & commendando dona Dei , quæ sacris & uerbis , & symbolis offeruntur , hanc ipsam donorum Dei
exhi-

exhibitionem, quæ fit ministerio sacrorum uerborum, & symbolorum, plusculum amplificaret, uisus est plerisque doctis alioqui, & gloriam Christi ardentibus uiris, uti ea ratione ista comendandi, & eiusmodi uerborum formas usurpare, quæ nimum inclinarent ad illam exitiosam fidei superstitionem, qua uulgus a sacris uerbis & ceremonijs salutem sibi petit absque fide & poenitentia, quæ in S. Eucharistia eam cum speciebus panis & uini Christi presentiam imaginatur & colit, quæ salutifera ipsis sit, si modo has species uiderint, pompa aliqua circumtulerint, malisque, quæcunque premant (siue sit celum inclemens, aut pestilens, siue aqua inundans, ignis grassans, terra mota, morbum omne genus, hostis, & quicquid demum sit quod affligat infestisque publice) opposuerint: ut cumque ipsi uiuant interim, absque ulla poenitentia, que ipsi uiuant interim, absque ulla poenitentia, absque fide, totumque etiam usum sacramenti, quod Dominus instituit, negligant prorsus & contemnant. Hi ergo cum putarent uerba, & loquendi modos quibus comendando sacrum Ecclesie ministerium in uerbis & symbolis utebantur Lutherus & ij qui illum sectabantur, superstitioni illi Papisticae non nihil fauere, conati ipsi sunt tradere puriora & solidiora, quibus id nimirum efficerent, ut sacrum ministerium suo quidem loco consisteret, nihil autem a nobis patrocinijs acciperet impietas Papistica. Hoc uero dum conantur, & quam longissime recedendum sibi putant a tractatione Papistarum, sic quaedam de usu Verbi & Sacramentorum proposuerunt, ut uiderentur

iam

iam alijs dispensationem myſteriorum Dei,
quæ in ſacro miniſterio eſt, nō ſatis agnoſcere,
nedum digne exprimere atq; prædicare: nam
inanem modo quandam admonitionem uo-
luntatis diuinæ in uerbis, in ſacramentis ſo-
lam fidei & caritatis profeſſionem agnoſcere
credebantur: & in ſacra Euchariftia nihil dari
concedere, quam panem & uinum, corporis &
ſanguinis Chriſti ſymbola, quibus mortis Do-
minicæ admoniti, eam prædicemus, agentes
Domino pro redemptione noſtra gratias.

Hinc itaq; grauis inter eos exorta digladi-
atio eſt, cum illi non dubitarent ſe pugnare pro
donis Dei, quæ ſacro miniſterio Sanctis exhi-
bentur: hi uero perſuaſi eſſent ſe certare pro
ſinceritate fidei, omnem ſalutem ſoli Chriſto,
eiq; uero Deo ueroq; homini aſcribentes.
Nam putabant hi illorum ſi non mentes, uer-
ba tamen, externo Verbo & Sacramentis uir-
tutem ſaluificam ſic addicere, ut non tota
Chriſto relinqueretur, & eam Domini in Eu-
chariftia præſentiam ſtatuerent, quæ cum ue-
ritati humanæ naturæ in Chriſto, tum glori-
ficationi uideretur nonnihil derogare: ſicut
contra illi de his exiſtimabant, eos opus &
donum Dei in uerbis & Sacramentis plane
negare, & in ſacra cœna ſola ſymbola, panem
& uinum relinquere. Nos interim qui hic mi-
niſtramus in Euangelio Chriſti, quemadmo-
dum de utriſq; longe melius ſentiebamus, &
ſatis uidere nobis uidebamur, nec hos adeo
inanire ſacra uerba & ſymbola, neq; illos uim
iuſtifi-

iustificandi & saluandi Christo non plenissime tribuere, tum etiam de utraq; in Christo natura, atq; glorificatione orthodoxe sentire, ita pro uirili nostra laboramus, ut sublata omni dissensione idem utriq; in Domino & sentirent & dicerent, idq; de se inuicem agnoscerent. Hoc uero cum moliremur, contigit euulgari amici cuiusdam mei non uulgaris responsionem, ad priuatam quandam meam ad illum Epistolam, qua eum a gliscenti iam pugna auertere institueram. In ea uero responsione quia uidebatur amicus ille meam sententiam non rite acceptam acrius quam conueniret (ut equidem iudicabam) exaggerasse, edidi inuicem Apologiam, qua (fateor) sicut rationem tractandi D. Oecolampadij, (cuius etiam caussa maxime amicum illum compellaueram) aliqua ex parte defendebam, ita D. Lutheri & eorum, qui ab illo stabant, interpretationes quasdam & loquendi formas conuellebam. Sed Christum testor, nulla alia caussa quam quod præter meritum flagellari Oecolampadius uidebat, qui uir utiq; non uulgaris fuit nec eruditione, nec uitæ innocentia, nec ardore in gloriam Christi, tum quod ipse quoq; ueretur uerbis, quibus illi utebantur, externis Sacramentorum actionibus gratiam, ultra quam maiestati Christi congruat, addici, & carnalem præterea quandam statui Christi manducationem, Physico modo in pane contenti. His enim tum uerbis usus sum. Hoc uero pacto cum in istuc certamen uenissem, in

eo aliquandiu perstiti: magis tamen (nouit
hoc Christus) studio alterius partis defen-
dendæ, quam alteram impugnandi. Semper
enim de D. Luthero, & plerisque alijs ita prædi-
caui, eius præclara & ueneranda Dei organa
esse, uiros uere eximios & doctrina & uita, &
zelo in regnum Christi, tantum uidebantur
in alteram partem inuehi supra quam res posce-
ret, & hinc modos loquendi quosdam dam-
nare, qui tolerari poterant, & usurpare, qui
olim Ecclesiæ dare damni aliqd possent. Hinc
nec partis alterius uel interpretationes, uel lo-
quendi formas omnes amplexus sum, & ratio-
nem pugnæ nunquam probaui, testantur id
libri mei. Religio profecto mihi erat, non pla-
ne confiteri, ubicunq; de hac re egi, Christi
nobis corpus & sanguinem in sacra coena uere
dari, sumiq;: quare illas interpretationes, Est,
pro Significat: Corpus pro Figura: nemo in
meis libris inueniet, utrunq; conarer defen-
dere eos, qui panem dicebant signum & figu-
ram corporis Christi esse, propterea quod non
uiderem ex eo consequi, panem esse signum
& figuram absentis Christi, aut non ueram
cum pane & uino in Eucharistia exhiberi cor-
poris & sanguinis Domini communionem.
Solam enim Physicam corporis Domini cum
pane coniunctionem, & localem eius in pane
inclusionem impugnabam. Id tot in locis di-
serte a me expressum leget, qui mea de hac re
scripta legere sustineat.

Ipsam tamen exhibitionem corporis & san-
guinis

gulis Christi. quæ fit sacro ministerio, fateor,
non ubiq; satis expressi, sicut nec exhibitione
spiritus Christi, remissionis peccatorum, atq;
regenerationis, quæ fit uerbo Euangelij, abso-
lutione Ecclesiæ, & sacro Baptismate. Semper
enim uerebar, ne externis rursus actionibus
ministorum id tribueretur, quod Christi est.
Hac enim in re quid mali det contentio, do-
norum Domini in ministris eius leuior existi-
matio, tum propriæ imbecillitatis remissior
obseruatio, præcipue sensi. Nam licet mihi
aliud non conscius essem, quam me pro opti-
ma ratione commendandi sacrum ministeri-
um contendere (sicut id unice spectare mihi
uidebar, ne homines ab externa uerbi auditi-
one, & symbolorum perceptione salutem
sibi peterent absq; uera fide in Christum) tamẽ
in gloriam Christi, ad utilitatem Ecclesiæ
eius, & ad meam ipsius & aliorum cautionem
fateri debeo & uolo, me in D. Lutero & alijs
damnasse & impugnasse rationem commen-
dandi dona Christi, quæ suis per ministerium
Ecclesiæ præstat in uerbo Euangelij, absolu-
tione peccatorum, baptismate, & Eucharistia,
quæ ratio & cum Apostolicis scriptis & cum
fide & obseruatione totius Ecclesiæ Christi
plane consentit, & maxime propria est, nec de-
trahit Christo, q; ipsius opus et donum est, nec
animos hominũ a Christo in actionem homi-
nis deducit: si modo rite (ut ipse solet) huius
homines admoneamus, ut uera fide in omni sa-
cro ministerio Domini, pmissa, & munera spe-
ctent

erent. Eam uero rationem pro qua tum certabam, exprimendis donis Christi, quæ per sacram ministerium suis impertire dignatur, haud satisfacere, ut etiam cum ipsis Domini & Apostolorum formis, quibus hæc nobis commendantur, non tam consonare quam oportebat, id suis in locis, in retractationibus, quas his de rebus nominatim hisce enarrationibus inserui, sic habere ex ipsis scripturis demonstro, & ante quoq; aliquot in libris ostendi. Nam pridem ista agnoui, postquam scilicet primi antagonista, progrediente pugna, sententiam suam utrinq; magis declarassent, & plerosq; ipse quoq; coram audiuissem. Plurimum tamen, ut hæc plane relegerem, etiam hæretici mihi contulerunt, qui omnem Ecclesiæ communionem euertere, & usum Sacramentorum plane abolere conantur. Ex horum nanq; furore didici causam, cur D. Lutherus & qui illum sequuntur, de Sacramentis, atq; sacro ministerio tam magnifice loqui soleant. Quanquam & ipse Oecolampadius hac in re me haud parum iuuerit: nam exhibitionem donorum Christi in uerbis & Sacramentis hic uir pulchre intellexit, & magnifice prædicauit. Sacramenta enim esse symbola gratiæ, & conscientiam fidemq; confirmare, & instrumenta spiritus Christi, diligenter docuit. Ad hæc auctoritatem S. Patrum in hisce rebus, qui augustissime de sacro ministerio & senserunt & prædicarunt, commendauit nobis magno studio.

Ad

Ad hunc modum deduxit me Dominus per istam contentionem grauem nimis, & Ecclesijs plurimum (proh dolor) damnosam: Sicque ex ea eripuit, & in ueram Christi pacem me reduxit cum D. Lutero (quem hic ut primum purioris Euangelij ad nos Apostolorum honoris causa nomino) & omnibus quibus datum est agnoscere omnem salutem nostram eo nobis constare, quod remissionem peccatorum, & iusticiam Christi seruatoris nostri sola misericordia Patris cœlestis, & merito unius ipsius nostri Redemptoris destinata, & partam, & per sanctum ministerium Ecclesiæ in uerbis, & symbolis quæ ad id Dominus instituit, oblatam & exhibitam, uia fide amplectimur: nec dubitant, Dominum nostrum Iesum Christum in Ecclesia sua nobis præsentem, ipsumque peccata remittere in cœlis, dum Ecclesia eius iussu & ministerio peccata remittit in terra: peccatis uere ablueret & regnere, quibus illa Baptisma (quod nimirum lauacrum regenerationis est) impertit, uere suum corpus & sanguinem, hoc est, seipsum nobis tradere, ueram corporis & sanguinis sui communionem, dum illa sacram dispensat Eucharistiam: denique agnoscunt hæc sola Domini institutione, uirtute ac opere, & nullius hominis merito niti, eoque in Ecclesia semper præstari integra, hoc est, non uerba modo, aut Symbola, sed simul rem ipsam, & dona Dei, quæ uerba pollicentur: Absolutione scilicet, remissionem peccatorum;

rum: Baptismate regenerationem, & in Christum incorporationem: in Euchariſtia ipſum uerum Domini corpus & sanguinem, hoc est ipſum Dominum, uerum Deum & uerum hominem: nec enim nūc corpus et sanguis Domini, a se diſiuncta ſunt. Et agnoſcunt integra hæc ſacramenta eſſe, præſtari, & percipi omnibus, qui uerba ipſa Domini & inſtitutionem, quibus hæc ſua dona & ſeipſum nobis ſiſtit, atq; exhibet, integra credunt & recipiunt, etiamſi ea indigne ſuſcipiant, non rite ſcilicet illa diſiudicantes, nec illis uiua fide, & agente exerenteq; ſe per ſolidam pœnitentiam, & dilectionem fruuntur. Hac, inquam, qui fide ſunt, indeq; ſanctam Eccleſiæ communionem ſerio colunt, cum his pax ſolida, & conſenſus uerus in Domino mihi Domini beneficio confirmatus eſt: quem ſupplex ueniam oro, quam etiam a ſanctis omnibus mēbris, & miniſtris eius precor, omnium eorum, quæ in hanc pacem unquam admifi uerbo, ſcripto, aut facto. Agnoſco enim quā graue ſit in eam uel imprudentem deliquiſſe. Oro etiam & obteſtor omnes quicunq; mea ſcripta legunt, ut quæ de externo uerbo & ſacramentis in illis extant, ea omnia intelligant ad hanc ueritatem, quam hic & in hiſce enarrationibus, item antea in enarrationibus in Epistolam ad Romanos, in deſenſione doctrinæ Chriſtianæ contra Episcopum Abrincenſem, confiteor & deſendo. Reieci alicubi iſta, & oppugnaui uerba & ſymbola in ſacro miniſterio eſſe
canalca

canales & uehícula Spiritus, instrumenta gratiæ. Id autem facile qui uis uidebit, me de uerbis & symbolis negasse, ut illa externe administrantur secluso spiritu Christi: quo sensu Paulus scripsit circumcisionem nihil esse, & legem administrationem mortis: cum tamen circumcisio suo tempore, & rite percepta, exhibitio fuerit dignationis diuinæ, & fœderis salutis: lex fide Christi percepta, doctrina saluifica. Quo sensu & D. Petrus cum dixisset Baptisma saluare, subiicit, Non ablutio for-
dium in corpore: cum tamen hac ipsa ablutione (cum ea ex uerbo Dei præstatur) uera præstetur ablutio peccatorum. Id autem uirtute & opere Christi, non ipsius corporalis ablutionis in se. Ad hunc modum negare uolui, uerbum Euangelij, & Sacramenta ex se hoc habere, remota operatione Christi, ut spiritum salutis & gratiam afferant. At quia de uerbo & sacramentis loquendum est, ut ea Dominus Ecclesiæ suæ commendauit, & usurpari uult, pridem agnosco & confirmo, recte dici de uerbis & sacramentis cum simpliciter de illis loquimur, esse ea administrationem salutis, canales, uehícula & instrumēta spiritus & gratiæ, quæ et D. Oecolampadius de eis in ultimo dialogo suo prædicat. Ex se em̄, hoc est, Ex Domini institutione, utroq; usu, semper spiritū Christi, & salutem afferunt, quæ nemo etiam ex eis non percipit, nisi q̄ ea percipere dedignatur, ut illa Dominus instituit. Ita ubi legitur in meis lucubrationsibus corpus Christi non edī carnaliter,

non contineri in pane realiter, & alia huiusmodi: nemo non uidebit his me solum Christi impanationem, aut eius in pane localem inclusionem negare uoluisse. Vbi itaque uidebor illam per sacrum ministerium donorum Dei, exhibitionem non satis expressisse, ea loca uel corrigantur, uel refarciantur, & compleantur ex hisce meis posterioribus lucubrationibus, quas modo memorauimus. Habet iam R. P. T. & quicumque hæc legent, ut in contentionem sacramentariam pertractus sim, in ea me gesserim, & ab ea, Domini ope, creptus sim: quæque ratio sit consilij mei, quæ causæ quod retractare in animum induxi, quæ ante de sacro ministerio in uerbis & sacramentis scripsi, siue in hisce enarrationibus, siue in libris meis alijs.

Nunc paucis respondebo ijs qui hoc meum retractandi consilium parum probant, uel etiam calumniantur. Præcipua querela est, me a luculentiore, & certiore ratione, & de sacro ministerio, & maxime de Sacramentis, propter homines deficere ad obscuriorem & incertiore: mallent quidam dicere impiam. Ad hanc querelam respondeo, solam scripturam Dei, lucem ueræ intelligentiæ, & ueram certitudinem in hisce rebus in se continere, & nobis impartire. Nulla enim sapientia carnis ualet ad hæc mysteria regni Dei pertinere. Tum ergo maxime luculenter, & perspicue, & certo de his fidei rebus loquemur, cum loquemur ad regulam formamque scripturarum.

pturarum. Tam in illa Dominus diserte dicit, Euangelium suum esse uirtutem ad saluandum omni credenti, Baptisma lauacrum regenerationis, Eucharistiam communicationem corporis & sanguinis sui, suos ministros ligare & soluere, peccata retinere & remittere, cur non ergo & nos ita loquamur? Dominus cum sacram cœnam institueret, discipulisq; panem & uinum præberet, dicebat: Accipite, comedite, & bibite, hoc est corpus meum, hoc sanguis meus. Hæc Domini uerba qui fide considerat, nunquid clarissime uideat, Dominum non solum panem & uinum, sed cum pane & uino suum corpus & sanguinem suum, idq; corpus & eum sanguinem præbuisse, quæ pro nobis immolauit in cruce? hoc est seipsum uerum uere, eoque substantialiter ipsum scilicet, non pro se signum aliquod, hoc enim ualet aduerbium hoc substantialiter, quo nonnulli frustra offenduntur. Si uero adest & nobis Dominus in cœna nostra, præbetq; se nobis tam uere, quam se præbebat Apostolis, qui non & credamus, & dicamus cum Paulo: Panis quem & nos frangimus, calix ad quem & nos gratias agimus, communicatio est, non panis modo & uini, sed ipsius quoq; corporis & sanguinis Domini? Et cum S. Eucharistia hæc est, debet in Ecclesia ita ut eam Dominus instituit administrari: quis fidem habens uerbis Christi sentire aut dicere aliud queat, quam semper dum S. Eucharistia ita ut Dominus eam instituit, celebratur,

brae, cum pane & uino ipsum Domini corpus
& sanguinem dari, et exhiberi omnibus, q̄ hoc
sacramentum sumunt? Quid em̄ uelit minister
Christi hic facere aliud, quā q̄ facere eum Do-
minus iussit? Tam quia fallere Deus nō potest,
et actionē Ecclesiæ suę sua institutione niten-
tem ratam habet: quis dubitet omnes eos inte-
grum etiā sacramentū assumere, qui uerbis
Domini & institutioni fidem accomodantes,
nullosq; ea prauo sensu peruertentes, sumunt sa-
cramentum, etiā si corpus & sanguinem Do-
mini non diiudicantes, reos se interim faciant
corporis & sanguinis Domini: ac inde cibo
hoc uiuifico non fruant ad uitam, ad q̄ tamen
illis hæc omnia exhibentur? D. Oecolapadius
certe scribere haud dubitauit, Qui credit etiā
fide mortua, Christum filiū Dei & Mariæ pro-
nostra recōciliatiōe, & uiuificatione mortuū,
& testatur hoc sacramento se id credere, illi
utiq; uerum corpus Christi est in Sacramento
altaris. Nam & ipse subleuat sensus, tamen si
gratiam & uirtutem non assequatur. Hæc ille.
Subleuat (inquit) & ipse sensus: id est, non id
solum amplectitur, q̄ oculis apparet, quod ma-
nus tangit, & os sumit, sed id quoq; spectat &
agnoscit, quod uerba Domini promittunt &
offerunt. In his quid obscuri, quid abhorrens a
sana intelligentia, credentis duntaxat? Etenim
cum diserte præterea testamur, nos non po-
nere ullam naturalem Christi cum pane unio-
nem, nullam localem inclusionem, nullam etiā
am extra usum Sacramenti durabilem perma-
nentiam; cum Christum in sua cœlesti gloria

relinquimus, & in conditionem huius seculi nullatenus detrahimus, solaq; fide præsentem hic certi confitemur: cum deniq; nunquam nõ inculcamus, eos sibi sumere iudicium, qui hoc sacramentum sine uiua in Christum fide sumant: q; obsecro a nobis statuitur? quod uel ueritati humanæ naturæ in Christo, uel eius glorificationi, uel deniq; uiuæ solideq; fiducia in Christum aliquid detrahat? si qui carnales nullam sustinent præsentiam Domini animo complecti, nisi quæ Christum quasi cælo detrahat, & pane includat localiter, uel alias in conditionem huius seculi a cœlesti sua gloria detrudat: qd hoc ad Ecclesiam Christi? cur ob id corrigenda sit lingua Spiritus sancti? Quid hinc causæ, ut ideo negemus Christum se nobis in sacra cœna uere filtrere, & manducandū exhibere? Quin docemus istos, ut cogitent gloriã cœlestem, in qua regnat Christus sic habere, ut nec oculus eam uidere, nec auris audire, aut cor nostrum intelligere queat: Sacram uero cœnam esse actionem & rem fidei, negotium noui testamenti, mysterium regni cœlorum, quod limitibus prædicamentorum, aut ullis legibus rationis nostræ minime includitur. Quare repudiandæ hic sunt istæ cogitationes de mutatione, aut inclusione locorum, & omni conditione huius seculi: et credentium simpliciter Domino iubenti nos sumum in sacra cœna accipere corpus & sanguinem, credendū Apostolo affirmanti fractionē hanc panis & calicis, comunionē esse corporis & sanguinis Domini: & id qdem ut Dominus

Iesus magis magisque in nobis uiuat, & nos in illo, ut fide in ipsum roboremur, studio eius amplius accendamus. Attamen si nos eum sic complecti negligamus, uerax nihilominus ipse manebit, semperque id nobis uerbis symbolisque præstabit & exhibebit quod pollicetur. In hac itaque luce, in hac certitudine uerbi Christi permaneamus, neque asciscamus, uel admittamus tenebras & incertitudinem rationis humanae. Viuere uitam Dei annon intelligimus Christo uni proprium esse, & eum solum hanc impartire nobis, & impartire ratione quam ipse instituit? cum iam Domino nostro hæc ratio placuit, ut cum pane & uino in sacra Eucharistia ueram nobis sui præsentiam, quia ueram communicationem, exhibeat, sicut exhibet baptismate regenerationem: ipsum simplici fide, grataque pietate hic quoque uere præsentem nobis amplectimur. Dicit Veritas: Accipite: dat igitur quod accipere a se iubet: neque enim fallit Christus: iubet autem a se accipere corpus suum quod pro nobis traditum est, sanguinem suum qui pro nobis fusus est: hæc igitur dat nobis, hæc ab illo accipimus & non pro his signa modo, panem & uinum. Si iam dat his Christus suum nobis corpus, suumque sanguinem, & accipimus nos hæc ab illo, quid dubitamus agnoscere & fateri ea nobis adesse, & Christum ipsum nos habere præsentem totum, uerum Deum & hominem, utcumque eum præsentem sola certat sentiatque fides, non sensus, nec ratio. Exhibeba-

hibebatur præsentia Spiritus sancti Iohanni
super Christo in specie columbæ : ibi scribit
Euangelista, Spiritum sanctum descendisse su-
per Dominum in specie columbæ, uisumque es-
se in hac specie a Iohanne : nec competit ta-
men Spiritui sancto ulla loci mutatio, nec
pertigerunt oculi Iohannis ad Spiritum san-
ctum in se. Quid causæ itaque dicemus, ut
cum dicimus secundum uerbum Domini,
nobis exhiberi corpus & sanguinem Domini
in pane & uino, uel cum pane & uino, necesse
sit hic statim consequi, quod uel ueritatem
humanæ naturæ in Christo, uel huius glori-
am imminuat, demergens scilicet rursus eam
in conditionem uitæ huius corruptibilis, im-
mutationi locorum, uel affixioni, cum rebus
perituris obnoxiam? Mundum Christus reli-
quit, abiit ad Patrem in cælos : hoc est, in eam
se gloriam recepit, qua nobis quidem uere,
& totus Deus & homo adest : adest autem
ratione cœlesti, nulla cum rebus præsentibus
naturali coniunctione, ratione inquam quam
fides, non sensus aut ratio apprehendit.

Obijciuntur hic a nonnullis S. Patres, ma-
xime D. Augustinus, qui subinde panem, si-
gnum corporis Domini uocent : & rem Sa-
cramenti, huius signi ipsam faciant commu-
nionem, & cõcorporationem cum Domino
qua uiuit ille in nobis, & nos in eo : qui deni-
que affirmant neminem reuera corpus & san-
guinem Domini edere, nisi qui manserit in
Domino, & habeat illum manentem in se.

Scribunt

Scribunt quidem hæc Patres, & clarissime omnium D. Augustinus: quid enim ex pane & uino aliud quam signa corporis & sanguinis Domini faciant? Et cur id non potissimum in tractatione huius Sacramenti exprimant, cuius causa dicuntur & geruntur in sacra cœna omnia? Totus sane sacramentorum usus huius gratiæ institutus est, ut Christo incorporemur, & in hac eius communione quotidie proficiamus. At ubi faciunt S. Patres signa sacramentalia signa, Christi absētis, aut dicūt, ita exhiberi hic nobis communionem Christi, eiusq; incrementum, ut ipse nobis absit? Vocāt S. Patres signa sacramentalia, signa, sed intelligunt signa exhibitiva, quibus id instituitur, & quasi in manus traditur, quod illa significant, quale signum non erat manuum impositio, & sufflatus in Discipulos: quibus signis suam exhibebat benedictionem & Spiritum sanctum. Præcipuum cur se Dominus nobis in cœna exhibet, docent merito S. Patres communicationem esse naturæ eius, uitæ eius, sed ob hanc ipsam communicationem ut uiuat ille in nobis, & nos sibi incorporet, illi pleno ore prædicant, nos accipere in sacra cœna carnem & sanguinē Domini, ipsumq; se nobis in sacra cœna uere exhibere. Cum itaq; Dominus ipse dicit: Accipite, manducate, hoc est corpus meum: non, hic est Spiritus meus, uirtus mea: & Paulus, panis quem frangimus, nunquid est communicatio corporis Domini? non, Spiritus aut uirtutis: & omnis

nis iam inde a tempore Apostolorum Ecclesia
idem credit & prædicat : cur non & ipsi cre-
deremus & confiteremur simpliciter, in Eu-
charistia duas res esse : alteram cœlestem, cor-
pus ipsum & sanguinem Domini, Dominum
ipsum : alteram terrenam, panem & uinum,
quæ nuda hic signa absentis Christi tradun-
tur : Sed cum quibus sistitur, traditur, & per-
cipitur corpus & sanguis Domini. Dominus
ipse. Est (ut scribit D. Augustinus) secun-
dum quendam modum Sacramentum cor-
poris Christi, corpus Christi : Sacramentum
sanguinis Christi, sanguis Christi : ut secun-
dum quem modum ? ut significet tantum
corpus & sanguinem Domini absentia ? Ab-
sit. Honorari enim, & percipi in symbolis
uisibilibus corpus & sanguinem Domini
idem passum scribit. Ita licet hic Sanctus in-
telligat reuera manducare corpus Domini,
illud manducare quod uiua fide fit (quo pa-
cto scribit reliquos Apostolos mandu-
casse panem Dominicum, iudam panem
Domini contra Dominum) quam multis ta-
men locis affirmat eos etiam percipere cor-
pus & sanguinem Domini, & non solum
nuda signa, qui illa Sacramento tenus tan-
tum, uel in Sacramento percipiunt ? Quo-
ries scribit etiam iudam ipsum corpus &
sanguinem Domini sumsisse ? Nemo itaq;
authoritate S. Patrum dicet Christum in sa-
cra cœna absentem esse, aut nuda tantum
hic symbola præberi. Obijcitur nobis
præ-

præterea, nos in hoc studio conciliandi, ple-
rasq; Ecclesias negligere, & quam hic profi-
teor sententiam de Sacramentis, alijs intem-
pestiue præscribere. Nos uero nullas Ecclesias
negligimus, nec cuiquam præscribimus: &
quod concordiam Ecclesiarum in sincera &
solida ueritatis Christi confessione grati am-
plectimur, certe intempestiuum non est. To-
tum iam sexennium hoc saxum uoluimus, ut
in simplici & scripturis clare nitente fide &
confessione de sacro ministerio, uerbis & Sa-
cramentis, Ecclesijs conueniret. Adeoq; hac
in caussa fatagemus adeundo Ecclesias, sym-
mistas appellando, ad collationes inuitando,
scriptis utraq; lingua publicis & priuatis solli-
citando, ut lusisse fratres & Ecclesias uideri
iure possem, si cum Dominus dedit in ea con-
fessione conuenire, quam re ipsa pridem Ec-
clesiæ tantum non omnes receperant, ample-
ctendo hunc consensum, & omnibus com-
mendando contarer. Nos expectamus
in singula momenta Dominum iudicem, nec
possumus in gratiam cuiusquam, doctrinæ
Christi sinceritatem, Ecclesiarumq; tam neces-
sariam pacem non pro uiribus promouere, re-
motis (quoad eius fieri datur) quæcunq; a no-
bis cuiquam obiecta offendicula uideri queat.
φιλοῦ μὴ Σακερατης, ἀλλὰ φιλότατη ἡ ἀλήθεια, τῆς μακαρίας
ἢ ἐκκλησίας. Etenim nihil habet doctrina de Sa-
cramentis, ipsaq; Eucharistia quam recipi-
mus, quod non admiserit nobis uiuus adhuc
Zuinglius, approbarit etiam Oecolampadi-
us.

us. Nostram enim confessionem ad Cæsarem,
eiusque Apologiam, in qua hæc omnia in-
sunt, quæ hodie his de rebus scribimus & præ-
dicamus, & Zuinglius ueram esse confessus
est, etiamsi patere eam nonnihil aliorum ca-
lumnijs uereretur, eoq; parum tutum iudica-
ret, si ipse eam simpliciter admitteret. At ex
sententia Oecolampadij esse, quæ hic & in re-
tractationibus de hac quæstione scripsimus,
nemo inficiabitur qui eius nouissimum de hac
controuersia Dialogum legerit: in quo ni-
mirum confessionem præsentia Christi in
cœna quamlibet plenam recipit, & sola hæc
duo se oppugnare testatur: unum, uniri corpus
Domini cum pane in eandem naturalemq; sub-
stantiam eius, uel localiter includi in pane;
Alterum, salutem esse Sacramenti sumptionem,
etiamsi ea sit absq; fide uiua. In eo modo tum
hærebat, quod putabat scriptis D. Lutheri sta-
tui quendam (ut ipse loquitur) corporis Do-
mini cum pane consubstantiationem, & eius-
modi in pane inclusionem, ex qua consequa-
tur gratia participes fieri quicumq; Sacramen-
tum uel absq; fide uiua perciperent. Hæc enim
uerba Oecolampadij sunt initio Dialogi, ubi
statum exponit controuersia. Dissidium (in-
quit) magis est de modo præsentia uel absen-
tia, quam de ipsa præsentia uel absentia. Ne-
mo enim tam obtusus est, qui asserat omnibus
modis adesse uel abesse Christi corpus. Et
cum respondet altera persona, Nondum ap-
paret in quo dissideatis; Subijcit præterea, Vr-
gent

gent aliqui panem Dominicum esse ipsissi-
mum corpus Christi; ita ut quicumq; siue pijs,
siue impijs, illo pascantur, non solum panem
& sacramentum, sed etiam corporaliter cor-
pus Christi manducent, ac in os stomachi
transmittant. Nos uero contradicimus, &
elementum nequaquam in talem honorem
euectum asserimus, ut omnium dignissima
creatura, in unam naturalemq; illius substan-
tiam se uniat; uel ita naturaliter in eo conti-
neatur, ut per ipsum tanquam per medium
canalem, transfundatur gratia quam ipse Spi-
ritus sanctus fidelibus concedit: & contactu
uel gustu eius, etiam impijs, ipsum uerum cor-
pus Christi contingant ac edant, gratiaue
participes fiant. Habes ut scindamur, & quorsu
Christi, Patrumq; dicta, pro suo quiq; sensu
accommodent. Hæc ille. Utinam hunc Dialo-
gum quicumq; in hac causa sunt, diligenter
excuterent: uiderunt hunc uirum non solum
nuda in cœna symbola statuisse, sed præsentia
Domini solide quoq; expressisse. Dominus do-
net ut ipsum, non nos ubiq; respiciamus: & tã-
simus expetentes ueritatis, quam eius nos ti-
tulo strenue commendamus. Bene tamen ha-
bet: pridem enim & illæ Ecclesiæ quæ præci-
pue sequi Zuinglium & Oecolampadium ui-
dentur, diserte confitentur sacramenta non
solum tesseras esse societatis Christianæ, sed
symbola etiam gratiæ, & suo modo exhibere
quæ significant: id qdem uirtute & opere Do-
mini, ministerio certę Ecclesiæ. Quare optima
spes

Spes est, quicquid nonnulli uel querentur incon-
sulto zelo suo, uel calumniant perueritate sua,
omnes qui Christum Dominum nostrum esse
iusticiam & uitam nobiscum prædicant, in hanc
ipsam Domini ueritatem, quam profiteamur &
defendimus pulcre consensuros, agnito nimirum
nihil prorsus in hac nostra confessione esse, quod
non toti ubique scripturæ plene consentiat, &
humanam in Christo naturam, & eius glori-
am, fideique in eum sinceritatem nullatenus
oblædat. Offendit præterea & illud plerisque,
quod diuinant quosdam, qui D. Lutheri par-
tes sequuti sunt, hac nostri submissione &
scriptorum retractatione insolentiores futu-
ros: & cum hætenus plerique haud ita pure
tractarint, & nobis multa falsa impeg-
erint, id de se non solum non agnituros, sed in ea
potius iniquitate futuros confirmatiores. Fue-
runt, fateor, & sunt etiamnum nonnulli qui
se D. Lutheri discipulos prædicant, qui con-
tra egerunt, & etiamnum agunt, admodum
insolentes, nobisque impegnerunt & impingunt,
quorum nos nobis coram Domino conscij
non sumus: in tractandis denique sacris myste-
rijs sæpe multa sic proponunt, ut non pauca in
eorum tractatione uel desiderare, uel culpate
ruto possis. Sed quid illis facias? contendendo
& iurgando contra, comperimus nos nihil
quam mala hæc conduplicare. Spes itaque est eos
citius modestia & submissione nostri emolli-
endos esse, quam si perpetuo cum eis deliti-
gemus. Exposui bona fide hic & alias, ut

in bellum istuc Sacramentarium pertractus
sim, ut in eo me habuerim, quid in omni hac
disputatione spectarim, ut pridem, & nunc
mihi pax cum primis in Ecclesia Christi con-
stat. Hæc si non permoueant eos qui falsis
nos hæctenus criminibus infectati sunt, ut por-
ro quæ charitatis sunt nobis præstent, & inso-
lentiam suam in tota causa cōtra nos ponant,
uiderit Dominus, uiderint ipsi, nobis nihil
est, quod præterea illis faciamus: me necesse
est persequi quæ sunt officij mei, quicquid in-
stituunt alij. Sed dabit Dominus ut bono ma-
lum quorumlibet tandem uincamus. Per-
turbat postremo & hoc nonnullos, quod non
dubitant plerisque eo offensum iri, quod uide-
mur iam ipsi parum nobis constare. At cum
constare oportet in eo, ut Christum quotidie
plenius & agnoscamus & prædicemus, mo-
rari horum offensionem non possumus, quo-
minus ad solidissimam & plenissimam myste-
riorum Dei explicationem, pacemque Ecclesia-
rum consummatissimam continuo enitatur,
oblatamque hanc Christi beneficio, ambabus
(quod aiunt) manibus amplectamur. Satis
benigne nobiscum egit Christus, qui dedit
nobis, & dabit in finem usque perstare in eo,
quod ipse unus seruator noster est, & cuncta
uerba & symbola quæ nobis commendauit,
ipsius nobis communionem, et hac perfectam
salutem afferunt. Quia præterea dominus do-
nauit, ut quædam loca nunc solidius intelli-
gam quam aliquando intellexi, id quod cum
mihi

mihī tam benigne largitus est, cur non impar-
titem liberaliter fratribus, & Domini benig-
nitatem ingenue prædicarem? Quid incon-
stantiæ sit, proficere in scientia salutis? Et quis
uel superiore, uel hoc seculo, scripturas tra-
ctauit, qui non expertus sit hoc quoq; in stu-
dio priorem diem Discipulum esse postero-
ris? Indubie si eadem nobis hodie esset re-
ligio in diuinas scripturas, quæ D. Augustino
fuit, plures edi hac quoq; tempestate retracta-
tionum libros uideremus. Summa, qui hoc
meo instituto offenduntur, quocunq; id no-
mine contingat, oro fratres, qui id intelligunt
& dolent, moneant eiusmodi ut sustineant
causam totam cognoscere, & indubie offen-
di desinent. Dominum nos recta sequi oportere
quocunq; uocet, nouimus, quacunq; id
uel offensione uel gratia hominum fiat. Ut
debeo tamen, ita studeo & studebo pro uiri-
li, ne cui ullam dem offensionem, uitupe-
randiue ministerij Christi occasionem. Do-
minus dignetur mihi & omnibus præstare, ut
istuc ad gloriam ipsius consequamur, Amen.

RETRACTATIO LO-
CI DE COENA DOMINI
in Enarrationibus in
Matthæum.

Folio 183.

Visum est totum hunc locum retractare,
eo quod priori eius tractationi quædam
C 3 insunt,

infunt, quibus uideri queam & cauffæ alicubi
non fatis facere, & in eos esse parū officioſus,
quibus qui Chriſtum colimus, debemus om-
nes quamplurimum. Noſtra enim ingrati-
tudine aduerſus donum Dei ampliffimum, reue-
lationis Euangelij, quæ noſtra ætate exitit, &
in omni negotio Chriſti Seruatoris noſtri, ſo-
cordia meruimus, ut Deus Satanæ permiferit
importunam ſane inter miniſtros reuocati Eu-
angelij de factiffimo menſæ Chriſti myſterio
excitare contentionem. In hanc contentio-
nem & ego pertractus ſum, dum neſcio quo
zelo defendere quosdam conarer, quos alij
tractare uidebantur æquo durius: tum caue-
uere, ne uulgo impanatio Chriſti, uel localis
eius in pane inſuſio, aut præpoſtera aliqua ex-
ternæ in Sacramentis actionis fiducia ingere-
retur. Fateor autem ingenuè zelum hunc in-
tempeſtiuum fuiſſe, & me eorum quos uide-
bam primos Euangelij ad nos omnes admini-
ſtros. M. Lutheri & aliorum quorundam au-
toritatem haud ſatis ſuſpexiſſe: tum Eccleſiæ
damna, quæ illa ex tanto diſſidio accepit,
haud rite perpendiſſe: alioqui alia ratione in-
ſtituiſſem & innocentes defendere, & falſas
arcere opiniones, nec offeſus eſſem adeo for-
mis loquendi, quæ ut ſcripturis conſonant, ita
pie uſurpari poſſunt, quibus M. Lutherus &
qui cum eo faciunt, utebantur. Nam dum il-
lis loquendi formis ingeri uulgo putarem im-
panationis Chriſti, aut certe localis inſuſionis
in pane opinionem, tum ſacramenta ex ſe quo
cunq;

cunt; modo usurpentur, salutem afferre: non
solum illas incessendas esse iudicauit, sed etiam
adeo uitandas, & diuersas usurpandas, ut inde
Lutherus & alij iudicarent, me nihil quam pa-
nem & uinum in sacra coena agnoscere, & sa-
cramentis nihil amplius tribuere, quam esse
tesseras societatis Christianae. Ego autem hoc
coram Domino Ecclesiae eius affirmo, testibus
libris a me editis, me nunquam in ea sententia
fuisse, ut in sacra coena nihil exhiberi distri-
buique sentirem, quam panem & uinum corpo-
ris & sanguinis Domini inania symbola, &
non etiam ipsum corpus & sanguinem Do-
mini. In Sacramentis etiam licet ut praecipu-
um tractarim id, quod sunt symbola profes-
sionis nostrae, nunquam tamen negaui ea si-
mul a Domino adhiberi ad commendandam
nobis suam misericordiam, & exhibendum do-
na uitae: imo hoc ipsum donum: neque id uno
in loco. Id unum impugnaui, sacramenta ex se
fidem confirmare: quod nimirum est opus Spiritus
sancti. At progressu huius disputationis,
cum Lutherus rem omnem sacramentariam
fufius exponeret, uidi illum nec corpus et san-
guinem Domini ulla naturae copula cum pane
& uino unire, nec in pane & uino localiter in-
cludere: neque sacramentis, propriam tribuere uir-
tutem, qua salutem ex se afferant sumentibus
ea: uerum sacramentalem modo unionem inter
corpus Domini & panem, inter sanguinem eius
& uinum statuere: tum docere confirmationem
fidei quam sacramentis tribuunt, nisi uirtute:

non quæ ipsis inhæreat externis rebus per se.
Sed quæ sit Christi, & dispenseetur, eius spiri-
tu per uerba & sacra symbola. Hæc ubi agno-
ui magno in id studio incubui, ut ea alijs quibus
ostenderem & commendarem. Volo itaque &
hoc loco testatum omnibus qui hæc legunt
facere, Martinum Lutherum, & qui uere ab eo
stant, eiusque doctrinam rite sequuntur, in sa-
cra cœna nullam impanationem, nullam quo-
que corporis Christi in pane, sanguinis in ui-
no localem inclusionem affirmare, nec ullam
externis actionibus sacramentorum ex se uir-
tutem saluificam tribuere. Veram autem sub-
stantialem ponunt corporis & sanguinis Do-
mini cum pane & uino in sacra cœna præsen-
tiam & exhibitionem: quam nimirum & ipsa
uerba Domini, & testimonium Apostoli aper-
te exprimunt: quæ præsentia & exhibitio uer-
bo & institutione Domini constat, citra ullam
naturalem corporis & sanguinis Christi cum
elementis unionem. Nec enim hic Dominus
se rursus e cœlesti gloria in conditionem hu-
ius corruptibilis uitæ demittit. Eam præsen-
tiam & exhibitionem esse saluificam quoque
agnoscunt & prædicant, sed id uirtute Domi-
ni, non externi operis, quodque tum a sumen-
tibus percipitur, cum illi uera fide Sacramen-
tis communicant. Saluator certe noster ut in
omnibus actionibus suis, ita præcipue, in Sa-
cramentis nostram salutem promouere insti-
tuit: qua si in illis non fruimur, id nostro ui-
tio accidere necesse est. Panis enim quem fran-
gimus,

gimus, est communicatio corporis Domini :
& poculum quo gratias agimus, communi-
catio sanguinis eius : & indubie ad id, ut illa
Christi communio in nobis proficiat, & salus
omnis perficiatur. Quis ergo tanti mysterij
conscijs dubitauerit, omnibus mensa Domi-
ni religiose participantibus, eo ipso participa-
tu fidem in Christum reddi confirmatiorem,
hoc est, salutem pleniorē : non id quidem
beneficio externæ illius actionis ex se, sed di-
gnatione patris cœlestis, & uirtute Domini
nostri Iesu Christi, quam hic sacræ Ecclesiæ
ministerio erga suos exerit. Quo enim redem-
tio Christi, & communio in sacra mensa gra-
uius & religiosiore ceremonia exhibetur, hoc
piæ mentes quæ promissis Domini fidem ha-
bent, amplius commouentur, & oblatam
Christi communionem auidius amplectun-
tur, fiducia & studio Christi iam inde arden-
tiores. Proinde quæ uel ego in prioribus edi-
tionibus harum enarrationum, uel alij contra
naturalem unionem panis & corporis Christi,
uel localem inclusionem scripserunt, ea pie le-
ctor ne putes in Lutherum, & qui ab eo recte
stant competere : nihil illi eiusmodi sentiunt
aut docent : nec uerba quibus illi utuntur, ta-
lem opinionem ex se ingerunt, ita ut mihi
aliquando uisum est, qua etiam sola causa
quædam illorum dicta conuellere institui,
nam sententiam eorum puriorem esse non du-
bitabam. Huldrycus Zuinglius (quem uin-
dicandis Christo Ecclesijs a tyrannide & su-
perstitione

perstitutione Papæ fuisse studio flagrantissimo,
& admiranda etiam felicitate norunt quicum
que illum norunt) cum M. Lutherus & alij
contenderent, panem esse corpus Domini, aut
in pane esse corpus Domini, persuaserat sibi
illos statuere corpus Domini, aut cum pane
redigi in eandem substantiam, aut in pane lo-
caliter includi, eoque contra prius semper obie-
cit, si panis est corpus Domini, panis est pro
nobis crucifixus: contra alterum, loca quæ
testantur Domino relicto hoc seculo petijisse
cælos, & sedere ad dexteram Patris: indeque
cœpit, Est, in uerbis Domini, Hoc est corpus
meum, per Significat interpretari, caloreque
cōtentiois eo euectus est, ut cum uellet solam
impanationem & localem inclusionem, præ-
sentiamque Christi ratione huius seculi impu-
gnare, magis abesse in sacra cœna Dominum,
quam adesse, et dari potius symbola hic, quam
corpus & sanguinem Domini diceret: cum ta-
men non uellet simpliciter abesse a cœna Do-
minum, aut inania corporis & sanguinis Do-
mini omnino hic symbola dispensari, ut ipse
postea apud me agentem cum eo de cōcordia
Ecclesiarum in hoc dogmate confessus est, &
in Apologia ad principes Germaniæ scripsit.
Nam ibi uerbis D. Augustini confiteri præsen-
tiam Domini sustinuit. Ita alicubi, dū cauere
uellet, ne homines ab externo opere in sacra-
mentis salutem peterent, diserte affirmat, sacra-
menta tesseras modo esse societatis Christia-
næ, nihil conferre ad salutem, At alibi diserte
scribit,

scribit. Sacramenta auxilium opemq; afferre
fidei. Ex q̄ satis liquere potest, cum scripsit sa-
cramenta nihil cōferre ad salutem, nec confir-
mare fidem, eo intellexisse, Sacramentis, id
est, actioni externæ Sacramentorū per se nihil
inesse huius, ut conscientias roborat fide au-
ctā. Dum enim istam suam sententiam, sacra-
menta non dispensare salutem, nec confirmare
fidē, probare instituit, affert, confirmare & au-
gere fidē esse opus Christi per Spiritum sanctū.
Quod argumentum simile illi est, Deus sanat
ui naturæ, ergo Medicus & Medicina nihil ad
id conferunt. Efficat quidem omnem salutem
in nobis unus Christus, idq; nulla aliena uirtu-
te, sed suo solius spiritu: interim tamen ad id
ipsum utitur ad nos suo uerbo, tam uisibili in
sacramentis, quam audibili in Euangelio. His
remissionem peccatorum, comunionem sui,
& uitam æternam affert atq; exhibet. Id Zuing-
lius agnouit: p̄inde cum negauit sacramēta
dispensare gratiam, intellexit sacramenta, id
est, externam actionem huc non ualere ex se,
sed salutis omnia niti actione interna Christi,
cuius sacramenta suo modo instrumēta sunt.
Iam et Lutherus primus omnium hoc quidem
seculo, impugnavit sententiam illam scholæ,
sacramenta ex se conferre gratiam sine bono
motu cordis, absq; fide. Itaq; & in hac quæstio-
ne oppugnauit Zuinglius, quod Lutherus non
affirmauit. Idem & Oecolampadio usu uenit,
quem nemo dubitat præstantissimum Theolo-
gum fuisse, q̄ eius monumenta legerit. Hic ut
singulari modestia et religiōe in scripturis uet

fabatur, & sanctos patres diligenter legit, magniq; fecit, ita admodum reuerenter & religiose de Sacramentis scripsit, utcuq; & ipse impanationem, aut localem inclusionem corporis Christi, uerbis Lutheri asseri putaret, eoq; illa oppugnarit. Sic enim scribit in nouissimo Dialoگو suo, uolens explicare in quo dissidium sit. Dissidium (inquit) magis est de modo praesentiae uel absentiae, quam de ipsa praesentia uel absentia. Nemo enim tam obtusus est, qui asserat omnibus modis adesse uel abesse Christi corpus. Urgent aliqui panem Dominicum esse ipsissimum corpus Christi; ita ut quicuq; siue pii siue impij illo pascatur, non solum panem & Sacramentum, sed etiam corporaliter corpus Christi manducent, ac in os stomachi transmittant. Nos uero contradicimus, & elementum nequaquam in talem honorem euectum asserimus, ut omnium dignissima creatura, in unam naturalemq; illius substantiam se uniat, uel ita naturaliter in eo contineatur, ut per ipsum tanquam per medium canalem, transfundatur gratia quam ipse Spiritus sanctus fidelibus concedit: & contactu uel gustu eius, etiam impij, ipsum uerum corpus Christi contingant ac edant, gratiaeue participes fiant. Ex his uerbis quis non uideat Oecolampadium tria modo impugnanre uoluisse: corpus Christi cum pane in unam naturalemq; substantiam uniri, naturaliter in eo contineri, & panis contactu uel gustu gratiae participes fieri quoscunq; pios uel impios.

Ac

At nihil horum Lutherus affirmavit unquam, etiamsi non pauci existimarint inesse uerbis ista, quibus in tractando hoc loco uti nitique maxime solebat, cum negabatur omnis tropus in his uerbis: Hoc est corpus meum. Libet his præterea subscribere integram Epistolam Iohannis Oecolampadij, in qua testatur, se aperte suam exponere fidem. Ea sic habet:

IOHANNES OECOLAMPADIUS

N. Fratri in Christo.

GRatia & pax a Deo Patre. Ego a te mi frater doceri debeo, & tu ad me uenis: & respondere cessantem uiolentus urges, Ferenda ne illa tua tyrannus? Ferenda utique in Christo, amica enim est ac fraternitas: hac tamen lege, ut idem iuris mihi & in te sit, tuque mihi sententiam tuam communices uicissim, ubi meam acceperis. Igitur aperte quid credam habe. Sacramentalia signa quibus sacramentalis promissio confirmatur, qua remittuntur peccata mea, ut credibilior sit infirmæ conscientiæ meæ, non mihi sunt panis & uinum. Nihil enim ad me, qui maiora quero, qualis panis uel uinum adhibeatur, sed requiro mirabiliora quædam ad imbecillam mentem meam solidandam efficacia. Illa autem non sunt, nisi ipsummet corpus, & ille ipse sanguis: non figura uel corporis uel sanguinis, sed corpus quod traditum est, & passum pro peccatis meis: atque id quod Angeli in cælo delicate fruuntur, quod Christus promisit se da-

turum

turum, & dedit in cibum, non carnalem, sed spiri-
tuale. Similiter & sanguis, qui e latere profluxit,
& pro peccatis meis effusus est. Is enim efficaciter
obsignat promissionem emundationis meæ, ab omni
iniquitate mea. Et in hoc fido simpliciter uerbis Chris-
ti, qui dicit. Hoc est corpus meum, quod pro uobis
tradetur, & hic est sanguis meus noui Testamen-
ti, qui pro uobis effunditur. Quo nimirum testa-
tur, hoc corpus sigillum esse, quod credenti & spiri-
tualiter manducanti condonata sint peccata mea:
quandoquidem hac de causa pro me passus est. Vera-
bum Christi præcessit, quod obsignauit effectus sa-
cro sancto signaculo. Hunc panem & potum esu-
rio & sitio: non ut in me conuertatur, sicut corpo-
ralis cibus, sed ego in illum uertar, & spiritali cibo
spiritalis fiam: ut cum fuero ego in Christo, Chris-
tus quoque in me manens, utpote in sacramento sum-
ptus, per gratiam suam operetur sua opera: quo ita
paratus sum ad obsequendum omnibus membris Chris-
ti, etiam si pro illis moriendum, sicut ipse pro me
mortuus est: & ita fiam membrum uerum in suo
illo mystico corpore, non in corpore Antichristi,
quia portionem cum illo habere nolo: Sed mem-
brum cupio esse Christi mei, uel infimum. Non
possum nunc apertius. Tu hæc boni consulito. Via-
riliter age, & spera in Domino. Basileæ 19. Aprilis.

Hanc Epistolam dedit Dominus inferi Episto-
lulis Zuinglij & Oecolampadij, minime alio-
qui

qui auspiciato euulgatis. Nam eo libro Epistolæ quædam in primo calore disputationis Sacramentariæ editæ, publico iterum ingeruntur: quæ non tam concordia Ecclesiarum (quam Dominus hoc tempore largitur) quam synceriori etiam atq; solidiori cognitioni horum mysteriorum apud non paucos officium. Ad hæc cum audiuissem excudi illas Epistolas (idque non sine dolore) & instituissem præfatione, quæ nomine alicuius Basiliensis operi præmitteretur, nonnulla quæ in illis Epistolis de Sacramentis immutius scripta sunt, ac ideo offendere quam multos possunt, implere, quo uiderent lectores, & huic Ecclesiæ probari rectam de sacramentis fidem, sicut eam illa pridem amplexa est, & solide profiteretur, quidam (Dominus condonet ei) curauit ut ea præfatio meo nomine ederetur. Inde cum initio Epistolæ haberetur, cum nos eas Epistolas edidimus in uulgus, me multi existimarunt authorem esse, ut Epistolæ istæ euulgarentur: idq; argumento esse, me concordiam Ecclesiarum circa doctrinam Sacramentorum haud quamquam ueram meditari. Cum itaq; alio scripto nunc non licet, tibi Christiane lector hic testor mihi plurimum dolere plebasque Epistolas in isto opere non pridem abolitas esse: sicut etiam in præfatione illa prælonga, quæ item nobis ignorantibus operi præfixa est, minime probantur quæcunque uel contentioni, uel non iustæ

Sacra-

Sacramentorum explicationi commendatio-
niue patrocinari uidentur, tum alios supra
modum attollere cum aliorum nota & deie-
ctione. Sed de his alias, hic satis sit me purga-
re de ista editione.

Quod uero (pie pictor) hic adduxi scripta
M. Lutheri, Zuinglij & Oecolampadij ac mea,
de praesentia Domini in sacra coena, id ne du-
bites me fecisse gratia promouendae uerae de
Sacramentis sententiae, & concordiae Eccle-
siarum, & nullius hominis uel studio uel fa-
stidio, aut animo quenquam incellendi, aut
etiam praeter causam ac meritum extollendi.
Noui in Domino, M. Lutherum de hoc my-
sterio (ut de omnibus quorum cognitione ue-
ra constat religio) recte sentire. Cum itaq;
in prioribus editionibus harum enarratio-
num impugnarim sententiam de naturali uel
unione corporis Domini cum pane, uel inclu-
sione circumscriptiua in pane, item de confir-
matione conscientiarum ex sola externa sum-
matione Sacramenti, & haec commenta impug-
narim, tanquam ea ingererentur uerbis Lu-
theri, quibus de hoc Sacramento disserens
usus est: officij sane fuit tam aduersus Luthe-
rum sic de Ecclesia Dei meritum, quam erga
Ecclesiam Dei & Christum ipsum aperte te-
stari, me agnoscere uirum istum ab eiusmodi
commentis alienum esse, non sensu modo, sed
etiam uerbis: ne quisquam occasione mei
scripti, quod cum scriptis Lutheri pugnare
uideretur, existimet uel Lutherum, praesentiam
Domini

Domini in cœna Domino indignam, uel me
nullam præsentiam statuere. Zuinglij & Oe-
colampadij sententiã, ut equidem illam in-
telligere potui, ideo memorandam hic puta-
ui, ut ij, apud quos scripta horum autorita-
tem habent, uidentes eos haud quaquam nu-
da in cœna sine Christo symbola posuisse, &
ipsi ueritati de hoc Sacramento libentius ac-
cedant, si ab ea exciderunt, & inhæreant fir-
mius, si in ea perstiterunt: ij uero quia a scriptis
eorum abhorrent, nusquam dona tamen Dei
respuant, quæ istis non uulgaria collata fuere,
maximè Oecolampadio, quod uiri huius lu-
cubrations abunde testant. Sed tandè ad Eu-
angelistã reuertamur, explicaturi hunc de Eu-
charistia locum, ut nunc mea certa fides fert,
& sicut docemur cum ex ipso uerbo Domini,
tum omni consensu usq; ueteris ac melioris
Ecclesiæ. Dominus exempta omnibus suis
cuncta contentione, præposteriq; studio atq;
fastidio hominum, donet ueritatem suam &
complecti uere, & promouere feliciter, Amen.

ACCEPTIT IESVS PANEM.] Mos est
iam olim religiosus Iudæis, ut cum ad men-
sam recubuerunt, paterfamilias, aut aliusq; ad
eam mensam confedit dignior, panem sumat
in manus, agatq; Domino gratias, ac deinde
fractum per partes distribuat conuiujs sumen-
dum, uelut e manu Domini, priusquam ali-
um cibum degustent. Ad finem conuiuij eo-
dem ritu circumferunt & poculum. In festis
diebus

diebus etiam initio mensæ poculum eo ritu
præmittunt. Hæc institutio ante incarnatio-
nem Domini commendata Iudæis a sanctis
Patribus fuit, ut illi semper uelut coram Do-
mino, & ex illius manu cibum potumq; sume-
rent, indeq; prouocarentur, ut Deo etiam toti
uiuerent, a quo se adeo benigne ali agnosce-
bant, atq; prædicabant. De hac institutione
differunt Thalmudici codice benedictionum
super illud Mose. Cum satiatus fueris, benedi-
cas Domino. Hunc morem cum sanctus esset,
& ab ipsa pietate dictatus, Dominus libenter
obseruauit, qui nimirum quicquid modo uir-
tutis est, & in gloriam patris commendare
hominibus potest, studiosissime præstitit. Ad-
hæc autem uolebat hac nouissima cœna sua
nobis solennem memoriam sui, & celebratio-
nem mortis suæ, communionisq; suæ innoua-
tionem & incrementa instituere: loco scilicet
tam multiplicium sacrificiorum, quibus eadem
mors eius præfigurata est tam apud gentes
quam Iudæos, etiam si apud gentes cognitio
mysterij huius pridem publicitus abolita esset,
illis solum opus non significationem in sacri-
ficijs spectantibus, quo tamen usu ritus sacri-
ficiorum a sanctis Patribus minime traditus
fuerat. Natura sic nos finxit Deus, ut in omni-
bus grauioribus actionibus symbola uerbis
adiiciamus. Quam enim emptionem maioris
momenti, cuius præstantioris dignitatis tra-
ditionem sine certis signis faciamus? Hinc &
olim omnis solennis diuinæ beneuolentiæ
commen-

commendatio, omnisq; Sanctorum professio
erga Deum, sua symbola habebat. Circumci-
sione foedus Dei initiabatur, sacrificijs quasi
confirmabatur manuum impositione & un-
ctione excellentiora munia conferebantur. Ut
enim nos Deus condidit, ita ducit et regit nos,
suaq; nobis beneficia commendat. Iam tota
nostra salus constat eo quod Christus instau-
rator omnium quæ sunt in cælo & in terra,
uiuat in nobis; nostra enim caro & sanguis,
id est, nostra natura tota ita deprauata est, ut
regnum Dei, id est, uitam Dei, ueram solidam
que iusticiam percipere non possit. 1. Co-
rinth. 15. Communione itaq; nobis opus est
carnis & sanguinis Christi: nos eius fieri mē-
bra, & ipsum nobis caput esse oportet. Istuc
Dominus agnosci & expeti a nobis poscit,
idque hoc certius & ardentius nunc quam
olim, quo ipse nobis se nunc clarius & be-
nignius per Euangelium suum impertit, of-
fert, & exhibet. Ut uero nunquam dum hic
uiuimus, plena est in nobis ista communio
Christi & uita eius (nunquam enim est il-
le in nobis omnia, & nos omnia in eo su-
mus) ita semper quærendum & expetendum
nobis est, ut ille magis magisq; sit in nobis,
& nos in illo. Ad id ergo nos, ut ad omnia
bona ipse prior uocat & inuitat, seseq; nobis
offert & exhibet. Cum ergo hoc caput sit &
summa totius salutis nostræ, ueluti Domi-
nus hanc sui oblationem & exhibitionem
nobis non uerbo tantum commendare, nec
D a solo

solo baptisinate, symbolo ablutionis peccatorum, quam ipse tum nobis præstat, quando se ita nobis impertit & communicat, ut non solum ipsi incorporati simus, sed toti etiam eo induti: iuxta illud: Quotquot baptizati estis, Christum induistis. Verum adiecit præterea & symbola cibi & potus, quibus tradit nobis carnem suam, quæ uere cibus est, & sanguinem suum, qui uere potus est: hoc est, se ipsum qui uere panis cœlestis & uiuificus, sustentatio, & alimonia uitæ æternæ: quam scilicet nobis communicat, dum est & uiuit in nobis. Ista uero uulgatissima in sacris omnium gentium symbola, panem & uinum delegit, & ea distribuenda ritu uulgari & solenni antea & populo Dei instituit, quod & publicare omnibus mortalibus religionem uellet, & eam amplitudinem Spiritus largiri, ut signa conueniret adhibere cum paucissima, tum uulgata & simplicia. Sic enim est & baptismatis symbolum, quo non apud Iudæos tantum, sed apud omnes gentes initiatio ad religionem & omnem religiosam actionem fiebat. Ut itaq; libatio panis & uini in omni usu sacrificiorum apud omnes gentes erat, res quoq; tam simplex & parabilis, Dominus eam sanctificare uoluit, & Ecclesiæ suæ Sacramentum facere, quo ueram ueri corporis & sanguinis sui communionem suis impertiret. Ex more ergo qui tam gentilibus quam Iudæis pridem sanctus erat, accepit Dominus primum quidem poculum (erat enim festum) & gratias

gratias actis porrexit Discipulis, iussitq; eos il-
lud inter se partiri. In festis enim (ut di-
ctum) a poculo domesticum istuc sacrifici-
um & mensæ sanctificationem auspicaban-
tur, quanquam & poculo sanctificato conui-
uium clauderent. Hanc uero primam po-
culi libationem solus Lucas memorat, reliqui
Euangelistæ tacuerunt: forsan ideo quod ea
non fuerit pars Sacramenti nostri, sed tantum
ritus ueteris. Accepit autem mox & panem:
cumq; gratias egisset Patri, & bonitatem eius
prædicasset (quod indubie solenniter, nec uno
tantum & altero uerbo fecit) fregit, & dedit
Discipulis. Ea scilicet forma panes erant, ut
commode frangerentur, uti placentæ. Huncq;
panem distribuens, & porrigens, dixit: Acci-
pite & manducate, hoc est corpus meum. Sic
habet Matthæus & Marcus. In Luca legimus,
Dominum adiecisse, Quod pro uobis tradi-
tur. D. Paulus habet, Quod frangitur pro
uobis. Panem ergo hic dedit Dominus,
panem igitur iubet accipere & edere. Sed ad-
dit, hoc est corpus meum. Quod itaq; hic de-
dit, quod iussit accipere atq; manducare, id
iam non tantum panis erat, sed etiam corpus
Domini. Hoc ergo donum ipsum erat, pa-
nis symbolum modo erat, quo Dominus do-
num hoc inuisibile & insensibile, uisibiliter
atq; sensibiliter (quia signis uisibilibus & sen-
sibilibus) tradebat, more quem natura duce
obseruamus (ut dictum est) in omnibus ma-
ioris momenti traditionibus rerum non uisi-
bilium,

bilium, ut sunt fura possessionum, dignita-
tum, foederum. Sic circumcissione tradebatur
olim communicatio foederis Dei: impositio-
ne manuum & unctioe, munera sacerdo-
tia, prophetica & regia. Ita Dominus imper-
tiebat oblati sibi infantibus benedictionem
uitae, alijs sanitatem, caeco nato uisum praebe-
bat impositione lutii. Post resurrectionem da-
bat Discipulis Spiritum sanctum afflatu. Ad
hunc itaq; modum dedit hic, & dat in omni
sua coena, quae eius instituto celebratur, pane
uel porrectione panis suum corpus: & uerum,
quia quod est pro nobis traditum. Non dixit,
Accipite & manducate, hoc sum ego, panis
uitae, qui de caelo descendit: Sed seorsim tri-
buit corpus suum symbolo panis, sanguinem
symbolo uini: non qd haec seiuncta uel tum
essent, uel nunc sint: Sed uoluit eo exprimere
se hostiam esse salutis nostrae, & morte sua
nos (oblatione scilicet corporis & sanguinis
sui) restituere. Voluit solennem haberi in hoc
sacrificio mentionem, non huius tantum quod
ipse uere panis caelestis noster, hoc est, una su-
stentatio nostri in uitam aeternam, unus Me-
diator est: sed eius etiam quod morte sua
nos in gratiam Patris reduxit, sibi que uindica-
uit, ut in nobis maneat cibus & author uitae.

ET ACCEPTO POCVLO.] Istuc Domi-
nus coena peracta fecit, ut Lucas testatur &
Paulus. Idq; item ex more uetusto Iudaeo-
rum, sed quem uertit hic in Sacramentum sui
nouii populi. Poculum enim libabat is qui
per-

peracto conuiuio Deo gratias agebat. Inde memorant Euangelistæ Dominum iterum gratias egisse. Instituit autem usum huius poculi nobis, ad agendum gratias ob longe præstantius donum quam sit cibus & potus corporis, pro redemptione nostri sanguine ipsius facta.

Et hinc uocat illud Apostolus (1. Corinth. 10.) poculum benedictionis, id est, gratiarum actionis quod benedicimus, id est, circa quod, uel quod habentes in manibus (ut D. Chrysostomus istuc Apostoli dictum interpretatur) benedicimus Domino, & prædicamus eius beneficium quod sanguine suo nos ab æterna morte asseruit in uitam æternam.

BIBITE ex eo omnes. Iubet omnes bibere ex hoc poculo: communio enim cum sit sanguinis Christi, & confirmatio noui Testamenti, merito iubebat ex eo bibere quot quot noui Testamenti essent participes. Sic uisum est æternæ sapientiæ usum Sacramenti huius instituere: at Romana sapientia uidit melius esse, non omnes discipulos Domini, & noui Testamenti participes ex hoc poculo bibere, sed solos unctos sacerdotes. Nam dicere audet, Christum antequam impartiret Discipulis hoc Sacramentum, cōsecrassc eos omnes in sacerdotes. Ex quo quid sequatur non considerant: nam si ideo laicis non est poculum sanguinis Christi impertiendum, q̄a Apostolis sacerdotibus impartitū est, eadem ratione consequetur: nec panem corporis Domini laicis dandum. Vnde recte ille nuper sacrificulus, qui

dixit, nec alteram Sacramenti partem iure
competere laicis, sed esse eam illis ex gratuita
dignatione concessam. Verum de istis impu-
ris & nihili homunculis nihil mirandum si
tam impia effuriant. De Gersone stupeas, uiro
cerre religioso, & uerbo Dei plus multo fiden-
ti, quam tum uulgus Theologorum solebat.
Hic enim cum causam illam uulgatam nega-
ti laicis calicis Domini, cautionem ne quid re-
mere effunderetur, uideret friuolam esse, uel-
letq; firmiorem afferre, hanc attulit. Decore
& usu huius Sacramenti dignitatem sacerdo-
talem commendari laicis: neq; Ecclesiam recte
instituisse, ut sacerdotes partē huius Sacramen-
ti utranq; laici alteram tantum sumerent. Sed
missis istis nimium audacibus nugis, inhære-
amus nos uerbo Domini, Omnes ex eo bibi-
te: quod dictum uidetur Dominus furori isti
hominum, quasi præuidens eum, opposuisse.
Ad idem facit quod Marcus adiicit: Et bibe-
runt ex eo omnes. Quod cum præmissum sit
apud hunc Euangelistam hisce uerbis: Hic est
sanguis meus, contendunt nonnulli non hæc
esse uerba exhibentia sanguinem Domini po-
culo uini, ut quæ dicta sint post haustum po-
culum. At non sequitur dicta esse uerba hæc
post epotum poculum, etiamsi uerbis illis Eu-
angelista præmiserit. Et biberunt ex eo om-
nes. Cum enim recitasset uerba Domini
iubentis omnes ex eo poculo bibere, subiicit
statim Apostolos id fecisse, quod erant iussi:
etsi satis pateat Dominum exhibendo poculo
dixisse

dixisse illud : Hic est sanguis meus. Conuenit
formæ positæ in Matthæo & Marco, cum for-
ma posita a Luca & Paulo, quod Dominus
hoc sacro poculo offert & donat simul sangui-
nem suum & nouum Testamentum, qui san-
guine Christi constat : differunt autem inter
se, quod in forma Matthæi & Marci sanguis
Domini, in forma Lucæ & Pauli testamentum
nouum proponitur. In his itaq; locutionibus,
Accipite & manducate, & bibite, hoc est cor-
pus meum : Hic est sanguis meus noui Testa-
menti, uel nouum Testamentum in sanguine
meo, tropus Synecdoche est. Cum enim ait
Dominus : Accipite, manducate, bibite, duas
res offert, & sumere iubet simul comprehen-
sas terrenam & cœlestem, ut ait Iræneus, per-
ceptibilem sensibus, & perceptibilem mente :
terrenam & patentem sensibus : panem & ui-
num : cœlestem oblatam fidei, corpus & san-
guinem Domini, atq; constans his nouum
Testamentum : illa symbola, hæc res symbo-
lorum & uera dona sunt. Ita habet pronomen
τὸτο, id est, hoc. Id enim non modo pa-
nem & poculum, sed simul ac præcipue de-
monstrat, & exhibet corpus & sanguinem
Domini, ac Testamentum nouum. Du-
plex enim demonstratio est ad sensū & ad in-
tellectum : ita ut in omnibus locutionibus fit,
quibus signo aliquo uisibili ostenditur & ex-
hibetur res inuisibilis. Ita Episcopi tradentes
facultatem sacri ordinis, & in Academijs fa-
cultatem profitendi bonas artes, præbendo li-

brum, uel calicem, uel pedum, pileum, & huiusmodi, aliud signis uisibilibus oculis, aliud uerbis intellectui demonstrant & exhibent. Ita erat & illud Domini ad discipulos, Accipite Spiritum sanctum, cum insufflaret in eos. Duas enim res simul exhibebat & tradebat: sensibus afflatum, menti Spiritum sanctum.

HOC ENIM EST SANGVIS MEVS.] Lucas hæc uerba describit in hunc modum, Hoc poculum nouum Testamentum in meo sanguine. Paulus eadem uerba refert, nisi quod exprimit, EST. Nemo uero dubitabit, quin hic Lucas & Paulus sensu eadem uerba retulerint, quæ Matthæus & Marcus, qui habent, Hoc est sanguis meus noui Testamenti. In utraq; uerborum forma clarissimum est, hoc poculo Dominum offerre & exhibere duo: sanguinem suum, & nouum Testamentum. Nouum enim Testamentum fructus est sanguinis Christi, & effusi in cruce, & in nobis manentis: eoque ultimum & summum in hac exhibitione mystica. Hinc illud priore loco expresserunt Lucas & Paulus. At quia sanguine Christi nobis foedus constat, addiderunt, in sanguine meo. Sensus itaque est uerborum Domini, ut ea Lucas & Paulus expresserunt, Accipite & percipite hoc poculo foedus nouum gratiæ, confirmatum uobis hoc ipso sanguine meo, quem simul a me hic accipite & bibite. Istuc potestremum, exhibitio sanguinis Christi bibendi, etsi non adeo aperte in uerbis Domini, ut
ca

ea memorant Lucas & Paulus, exprimitur, tamen exprimitur euidentissimo in eis, ut ea ponuntur a Matthæo & Marco: Scribunt enim hi, Accipite, bibite ex eo omnes: & dixit eis, Hic est sanguis meus noui Testamenti. Quæ uerba quid aliud uolunt, quam accipite hoc poculo, & bibite sanguinem meum, quo uobis confirmatur atq; eo simul impertitur foedus meum nouum? Ex his liquet credendam & confitendam esse ueram in sacra cœna præsentiam & exhibitionem corporis & sanguinis Domini, hoc est, Domini ipsius, simulq; noui Testamenti, id est, foederis gratiæ & remissionis peccatorum, quæ & ips uerbis exprimitur, Quod traditur pro uobis: Qui effunditur pro multis in remissionem peccatorum. Hæ res sunt Sacramenti huius, quarum gratia tota hæc actio instituta est. Recte igitur, & ex ipsis uerbis Domini dicitur, cum his rebus quæ uidentur (pane & uino) donari hic, præberi & accipi corpus & sanguinem Domini, atq; remissionem peccatorum, ubi modo hæc institutio Sacramenti rite, ut a Domino tradita est, celebratur. Nec pugnat cum hac confessione, uel quæ de ueritate humanæ naturæ in Christo, uel de glorificatione eius cœlesti scripturæ habent. Christus nō solum ut Deus, sed etiam ut uerus homo, Mediator & Seruator noster est, & instaurabit omnia: ut uerum itaq; hominē esse eū nobiscū, & in nobis oportet. Dixit em̄, Ego iterum ueniam ad uos, mansionem apud

uos cum patre faciam. Qui manducat meam
carnem, & bibit meum sanguinem, ille in me
manet, & ego in eo. Hæc autem Domini
apud nos, etiam ut caro & sanguis, id est, ut
homo est, præsentia, & mansio, & in sacra
cœna per symbola præsentatio & exhibitio, ut
præsentem amplius nobis, & agentem in no-
bis amplectamur, non fit aliqua ratione natu-
ræ, nulla cum sensibilibus signis commixtio-
ne aut inclusione, nulla mutatione loci, uera
tamen est ac realis, quia non ficta & imagina-
ria, quia uerbo Domini testificata: quanquam
& effectus huius præsentia & inhabitationis
sanctis clare sentiantur. Proinde nihil ista præ-
sentia & exhibitio in Domini sacra cœna, uel
humanæ in Christo naturæ derogat, nec locis
illis qui testificantur eum relicto mundo con-
cessisse in gloriam Patris. His namq; locis
nihil potest inferri, quam Dominum iam non
hic agere patibili ratione, & uita sensibus per-
ceptibili. Ista testificatione de abitione sua
e mundo ad patrem, certum est, Dominum
nihil docere amplius uoluisse, quam si ex ra-
tione uiuendi huius seculi ærumnosa, & sen-
sibus exposita, in gloriosam ac cœlestem ui-
uendi rationem concedere, quæ propria est
resurrectionis & futuri seculi. Hæc ratio fu-
turæ uitæ sic habet, ut sicut eam nec oculus
uidit, nec auris audiuit, ita nec in cor homi-
nis uenire possit, hoc est, ratione nostra com-
prehendi. Nihil itaq; de eo firmiter affirma-
ri potest, an Dominus corpore suo circum-
scriptus

scriptus sit loco aliquo cœli, ut D. Augusti-
nus & alij patres aliqui scribunt. Cum ne-
mine itaq; ea de re contendendum: certo uer-
bo Dei nostra omnia niti necesse est. Attamen-
ut soluere uno in loco cœli uisibilis circum-
scriptus est, radijs tamen suis præsens uere &
substantialiter exhibetur ubilibet orbis: ita
Dominus, etiam si circumscribatur uno loco
cœli arcani & diuini, id est, gloriæ Patris, uer-
bo tamen suo & sacris symbolis, uere & totus
ipse Deus & homo, præsens exhibetur in sa-
cra cœna, eoq; substantialiter: quam præsen-
tiam non minus certo agnoscit mens credens
uerbis his Domini, & symbolis, quam oculi
uident & habent solem præsentem demon-
stratum & exhibitum sua corporali luce. Res
ista arcana est, & noui Testamenti, res fidei:
non sunt igitur huc admittendæ cogitationes
de præsentatione corporis, quæ constat ratio-
ne huius uitæ, etiamnum patibilis & fluxæ;
uerbo Domini simpliciter inhærendum est,
& debet fides sensuum defectui præbere sup-
plementum. Hoc qui student, ijs facile de
hoc sacro conueniet. Abominatio qua hoc
Sacramentum a Pseudoepiscopis & falsis do-
ctoribus tantum non oppressum est, in eo to-
ta continetur, quod cunctam uulgi admira-
tionem & fiduciam erga hoc Sacramentum in
præsentia fixerunt Sacramentali, nulla prope
ueri usus eius facta mentione. Inde uidere
modo symbola studet, externe ornare, ho-
norifice collocare, spectaculo proponere, atq;
magni-

magnifica pompa circumferre ad quæuis ma-
la arcenda, & bona concilianda, sine omni
cogitatione uel pœnitentiæ, uel sacræ comu-
nionis, qua se Dominus isto Sacramento no-
bis offert & exhibet. Istam abominationem
communi studio per uerbum Dei proflige-
mus, & ueram nihilominus præsentiam & ex-
hibitionem hic Domini nostri omnibus dili-
genter commendemus, uiua fide amplecten-
dam: & facile abstinebitur hic omnis error,
puraq; obtinebit ueritas Christi.

RETRACTATIO SVB

IECTA PRÆFATIONI: ENARRA-

tionum in Iohannem quæ dedi-
cata est Bernatibus anno nati-

Seruatoris 1528.

Folio 219.

NE cui offendiculo sit hæc mea præfatio,
monendos lectores putauit de quarto axi-
omate, in disputatione Bernensi excusso, quod
erat, Sumi & manducari corpus & sangui-
nem Domini in pane & uino realiter & corpo-
raliter, probari per scripturam non potest.
De hoc axiomate non conuenit in disputa-
tione cum ijs qui illud impugnabant, etsi illi
Christum nobiscum uere prædicarent. Hoc
autem omnino inde factum est, quod illud,
Edi in pane corpus Domini realiter & corpo-
raliter, non eodem modo intelleximus: id
quod tum quidem non animaduertimus,
postea

postea autem indubitato cognouimus. Illis
siquidem qui axioma oppugnabant, ea locu-
tio perinde accipiebatur, atq; ipsum uerum
Domini corpus, uere & reipsa in Eucharistia
percipi cum pane, qui corpore sumitur & edi-
tur, & sacramentalem modo unionem inter
panem & corpus Domini statuere uolue-
runt, ut non sint in sacra Domini mensa ina-
nia rerum symbola, panis & uinum: sed si-
mul res ipsæ corpus & sanguis Domini, id
est, Dominus ipse. Nobis autem intellige-
batur, Edere corpus Domini realiter & cor-
poraliter, pro eo quod est manducationem
oris in ipsum pertingere corpus Domini, qd
circumscriptum & inclusum sit in pane phy-
sica ratione. Id quia nulla scriptura affirma-
tur aut euincitur, uidebatur autem istis uer-
bis, Edi corpus Domini, in pane realiter
& corporaliter statui; & propositum axioma
illud est, & defensum. Nihil enim amplius
reijcere uoluimus, quam corpus Domini non
misceri cum pane, aut includi in pane physi-
cæ & localiter. Inde a nostris ea potissimum
loca adducta fuere, quæ sunt de ueritate hu-
manæ naturæ in Christo & ascensione in cœ-
los. Nam agnoscimus nos: agnouit id plane &
Oecolampadius: Zuinglius non repugnauit,
hisce uerbis domini, Accipite, hoc est corpus
meum &c. & uerbis Apostoli: Panis quæ fran-
gimus, nunqd est comunicatio corporis Do-
mini etc. omnino uerā uerū corporis et sangui-
nis Domini præsentiam & exhibitionē euinci.

Quare

Quare quæcunq; in actis huius disputationis edita sunt de hoc loco, ea oro te pie lector sic accipias, ut scias a nobis non omnem Domini in sacra cœna cum Symbolis pane & uino præsentiam: sed circumscriptiuam modo & quæ naturali unione corpus Domini pani miscet, negari: quam scilicet ab ijs qui cum aduersabantur nostro axiomati, statui persuadebatur. Id sic habere ipsa acta testantur. Supra quoq; in retractatione de sacra Eucharistia, enarrationi capituli 26. Matthæi inserta, id ex ipsis scriptis Oecolampadij manifestum feci. Testimoniũ præterea præbui hac præfatione pietati & doctrinæ Zuinglij & Oecolampadij, qui uiri tracti sunt in magnam & publicam Christiani orbis inuidiam, tanquã de Sacramentis, Zuinglius etiam de peccato originali, & alijs quibusdam scripturæ locis non recte sensissent & scripsissent. Hanc itaq; laudem optime lector, quam istis hoc loco tribui, scito me ex eis nulla conscientia errorum detulisse, & deferre hodie. Equidem utrunq; non semel de primis capitibus religionis nostræ differentem audiui, nec potui aliud percipere, quam eos sentire, & docere omnino consone ijs, quæ Marburgi cum M. Luthero & alijs subscripserunt, de sacra Trinitate, Christo Domino, uero Deo & uero homine, naturis impermixtis, in eadem autem persona unitis, de peccato originali, de iustificatione, de Sacramentis & reliquis omnibus. Marburgi enim de omnibus religionis nostræ dogmatibus

gmatis conuenit, excepta sola præsentia Domini in cœna corporali. De quo tamen loco ideo tum non conuenit (ut equidem iudicare possum, qui ibi adfui) quod non possent tum uerba inueniri, quibus sic præsentia Domini uera in cœna exprimeretur, ut non uideretur aliquid inferri commixtionis physicæ corporis Christi cum pane uel localis in pane inclusionis. Et quibus rursus ista commenta sic excluderentur, ut tamen in confessione ueræ præsentia Christi in cœna nihil desideraretur. Postea autem Dominus ea uerba dedit, ut supra in retractatione de sacra cœna exposuimus. Proinde quas laudes his uiris tribuo, uel hinc, uel alibi, tribuo & orthodoxis qui crediderunt & docuerunt in ceteris dogmatis religionis nostræ, ut habent Articuli Marpurgi subscripti, in dogmate sacrae Eucharistiæ, secundum ea quæ supra ex ipsorum uerbis adduxi. Meam uero fidem atque doctrinam æstimari peto ex hisce enarrationibus nunc retractatis, nostrisque in Epistolam ad Romanos commentarijs. Quæcunq; in contentione scripta sunt, tam a me ipso quam ab alijs, quæ cum ueritate Christi (ut ea in Articulis illis Marpurgicis, Deinde in confessione Cæsari oblata Augustæ in comitijs, eiusq; Apologia exposita est) non plene confitere, aut fidis huius ueritatis administris detrahere aliquid nulla ratione uident, ea non modo non laudare, sed nec agnoscere uolo. Quid uero agnoscam, quid minus de ijs quæ in contentione sunt impacta nobis ab Antagonistis,

E exposui

exposui in retractationibus de Baptismate & Eucharistia : & ab illis pleraque scripta sunt humanitus. Dominus condonet nobis quicquid peccauimus, & in puritate doctrinae suae omnes uniat, unitosque conseruet, Amen.

EX ENARRATIONE
CAPITIS SEXTI IN
Iohannem.

Folio 256.

SPIRITVS EST QVI VIVIFICAT.] Hoc Dominus de Spiritu indubie dixit suo, quo afflans suos, facit eos participes uitae diuinae. At quod subiicit, Caro non prodest quicquam : uarie accipitur. D. Chrysostomus intelligit de carne nostra quae nequit percipere quae sunt spiritus, & de carnali auditione. Qui sensus admodum quadrat. D. Cyrillus autem & D. Augustinus de carne Christi intelligunt, carnaliter, non uera fide, & spiritualiter manducata. De ascensione sua Dominus hic loqui coepit : consequebatur ergo, ut de Spiritu suo subiceret, quo erat suos afflaturus cum ascendisset, eique tum spiritui commodum opponeretur inutilitas, & ad percipienda uerba Domini (quae sunt spiritus & uita) stupiditas carnis nostrae. Hac de causa Chrysostomi, quam aliorum hic sententiam sequi uisum est, utcumque in prior editione

editione sententiam D. Augustini non sine stomacho defenderim. Etenim dire adeo reijci & proscindi Zuinglium & Oecolampadium, eosq; omnes qui cum his facere uidebantur, dolebat. Huic dolori cum indulgerem, cœperunt mihi improbanda uideri, quæ probari tamen poterant. Dominus liberet nos ab omni contentione. Nec enim illis quibus cum decertabam, caussa fuit damnandi adeo eam, quæ est sententia Augustini & Cyrilli: sed tum non considerabant illi eam sententiam esse D. Augustini & Cyrilli, sicut nec ego eam quam ipsi defendebant, esse Chrysostomi. Da Domine Iesu, ut in tractandis tuis uerbis, tuo semper ducamur spiritu, Amen.

RETRACTATIO.

Induxi pleraq; quæ in proxima editione in duas has postremas sectiones scripseram contra eos qui uidebantur ijs uerbis præsentiam & exhibitionem Domini in sacra cœna explicare, quibus corpus Domini cum pane uniri naturaliter, aut includi in pane localiter statueretur, atque nimium huius exhibitionis ministro, uerbis & symbolis attribuere: cognoui enim interim illos in quos stylium strinxeram, ut cætera, ita etiam in hoc articulo orthodoxe sentire & docere. Nam præsentiam & exhibitionem Domini ueram, ac ideo realem, & ipsius corporis & sanguinis Domini non inanium tantum signorum corporis & sanguinis Domini

E » statuunt,

statuunt, citra commixtionem naturalem uel
localem inclusionem. Sic quoque opera ministri,
uerba & signa, instrumenta Domini ad largi-
enda dona spiritualia faciunt, ut omnem ta-
men uirtutem saluificam penes unum Chri-
stum esse uelint. Iam ego (ut legere est in ea-
dem rei huius tractatione quam proximæ edi-
tioni inserueram, ab hac remoueri præsentiam
ueram: & exhibitionem corporis & sangui-
nis Domini in cœna diserte agnouit. Agnouit
& illud, ministros uerbis & symbolis Domino
cooperari, frustraneo licet metu adhuc horre-
rem quasdam loquendi formas, ut quibus ue-
rerer statui æquo crassiorum Domini in cœna
præsentiam, & ministro tribui plus quam par
esset. Vbi itaque Dominus dedit & quod illi pro-
be docerent, & quo ego frustra offenderer, of-
ficij mei putauit esse & confessionem meam de
præsentia Domini in cœna, ac dignitate & ui-
sacri ministerij pleniorum edere, & testimoni-
um illis uiris orthodoxæ doctrinæ reddere,
abolitis notis quas contra illorum scripta,
dum ea uidebantur aliud statuere quam statu-
unt, meis enarrationibus inserueram. Vtrunque
facere studui in retractatione 26. cap. Matthæi
inserta: eam legat qui hoc loco aliquid ampli-
us in nobis desiderarit. Dominus mihi & om-
nibus condonet quicquid circa Sacramenta
eius humano uel errori uel affectui indultum
est. Nobis quoque impacta multa sunt quæ mini-
me agnoscimus, et quæ ex nostris scriptis ne-
mo legit: formæ quoque damnatæ, quibus ut
sancti

sancti Patres bene usi sunt, ita & nos orthodoxe uti potuimus. At quia omnino mihi fatendum est, non fuisse mihi eam in omnibus religionem adhibitam, cum inquirendi quæ Christi sunt & tractandi ea, tum auctoritatem Christi in primis Euangelij ministris suspicendi, quam adhiberi oportebat: meum ego omnino peccatum Domino & Ecclesiæ eius libenter confiteor, ueniamque oro & mihi & aliis. Quis enim explicet quantum malum in eo sit uel errore, uel præpostero zelo, causam dedisse, uel fouisse tum, ut Ecclesiæ Christi circa doctrinam & Sacramenta eius turbentur? Dominus condonet nobis & omnibus quicquid huius quouis modo admissum est, & seruet porro ab isto & omnibus malis, Amen.

SEQVITVR RETRACTATIO DE BAPTISMATE,
qua confirmatur Concordia,
supra constituta.

Folio 17.

IN his quæ hic de uis & natura Baptismatis tractaui, retractare quædam uisum est. Doctrina siquidem Christi nihil sacratius est: quare summa religione cauendum, ne nostra tractatione uel obscuretur alicubi, uel impediatur. Scripsi in prima operis huius editione hoc loco quædam de Baptismate, atque adeo in communi de omni sacro ministerio Ecclesiæ in uerbis & Sacramentis, quæ dignitationem Dei in

hoc nobis ministerio commendatam, uerum-
que eius usum non satis explicant: tum nota-
ui erroris quosdam, quos tum arbitrabar ex-
ternæ administrationi uerbi Dei, & Sacra-
mentorum plus quam par sit tribuere: didici
autem interea orthodoxe de hisce mysterijs
sentire. Cum ergo possint, quæ antea hoc lo-
co de sacro Ecclesiæ ministerio scripsi, rapi
ad contemptum cum sacri ministerij, tum eo-
rum, qui de eo pie sentiunt & prædicant, uo-
lui in hac retractatione, quantum Dominus
dederit, & sarcire & complere, quod de sa-
cro ministerio scripsi ante hac imminutius &
reddere illis suis testimonium, quos existima-
ui quidem sacro ministerio plus quam satis
tribuere, quod scriptura ipsa dicit. Quæ
scripsi equidem hac de re in editionibus prio-
ribus, nouit Dominus, me ea potissimum de
caussa scripsisse (quantum quidem ipsi mihi
conscijs sum) ut ab alijs auerterem, ab alijs
arcerem impietatem illam, qua homines salu-
tem petunt a cæremonijs, sine fide uera in De-
um, quæ superstitio & impietas omnibus se-
culis totum prope orbem occupat, ueram-
que religionem euertit. Hanc superstitio-
nem atq; impietatem reuocari uerebar, cum
Martinus Lutherus magnus ille alioqui & ar-
dens fidei in Christum prædicator, & alijs
quidam uiri docti & religiosi scriberent, De-
um constituisse fidem & spiritum sanctum ne-
mini nisi per externa illa, Verbum & Sacra-
menta conferre, & his, seu canalibus, grati-
am

am atq; Spiritum sanctum infundi, indeq; ea
ut diuinæ dignationis certissima sigilla unice
ualere ad erigendas conscientias, atque con-
firmendam fidem, qua de caussa etiam uerba
sacra & Sacramenta potissimum percipien-
da sint. Hæc cum isti ad hunc modum ad
commendandum sacrum ministerium, con-
tra quosdam, qui illud uidebantur prorsus
euacuare, scribebant, metuebamus nos ea in
occasionem rapienda, fidendi externe modo
auditis & perceptis uerbis Domini, & Sacra-
mentis, animumq; ad Christum ipsum Ser-
uatore[m] unicum minus attollendi. Etenim
apud eos quoque quibus continuo inculca-
tur Dominum Iesum Christum, unum esse
nostrum Seruatore[m], & fide nos sola salutem
ab eo percipere, uidemusq; quamplurimos es-
se, qui quotidie uerbo Dei audiendo adsunt,
& Sacramenta percipiunt, nec uspiam tamen
produunt ueram in Christum fidem: ut ad-
modum formidandum sit, eos ex uulgato
illo & ueteri orbis errore, conari externis istis
observationibus sese approbare Deo, spera-
re; his illum placari sibi, utcumq; ueram re-
sipiscenciam ignorent, & fidem uiuam agen-
temque nesciant. De uulgo reliquo quid
iudicandum sit, quod quotidie missam audit,
suo tempore confitetur, et absolutionem petit,
indulgentias redimit, nulla tamen unquam in
animum seriæ pœnitentiæ admissa cogitatio
cula, nimum manifestum est. Vt uidebantur

ergo hæc, uerba externa, & Sacramenta, esse gratiæ Christi certa sigilla, canales, atq; instrumenta, in quibus certissime Spiritus Christi percipiatur errori & superstitioni illi nonnihil patrocinari: uoluimus omnem remissionem peccatorum, conscientiæ erectionem, Spiritusq; Christi communionem, Christo Domino quam plenissime asserere, idq; diligenter monere, una nos fide hic percipere quæ ille ad salutem nostram largitur & operatur. Et hæc de causa diximus, ministros a peccatis absolueri, cum pronunciant per Christum absolutos esse, & confirmare conscientias, fidemq; stabilire, atq; prouehere, dum prædicant Christum conscientias confirmare, & fidem augere, Baptismate abluere peccata, & regnare, cum uerbis & sacra tinctione repræsentant & testantur Christum a peccatis abluere, pascere corpore & sanguine Domini: dum item uerbis & lignis prædicant, Christum ipsum se ipso nobis reficere. Baptismatis usum præcipuum fecimus recipi in Ecclesiam, & profiteri fidem; Eucharistiæ, nos admoneri redemptionis nostræ, & profiteri in fide dilectioneq; perseverantiam. Signa nec sensimus, nec scripsimus unquam esse inania, imo diserte in his ipsis quæ retracto, testatus sum scripturam de sacris signis loqui, ut uere percipiuntur, quo pacto significatum signo coniunctum est: & id re uera geritur, quod signis repræsentatur. Ministros non uolumus nihil agere, quia cum Paulo scripsimus, eos plantare & rigare. Hoc unum

unum urgere uoluimus, sine uirtute Christi, qua nos ipse ad se trahit, operam ministro- rum ipsaq; uerba & signa externa administra- ta nemini posse esse salutifera. In his quiuis uidet nihil inesse impij: Sed ut dixi, sic scripta sunt, ut possint rapi in occasionem sacrum ministerium non suo loco habendi. Fateor igitur primum, me dignationem Dei, usumq; uerum in uerbis & Sacramentis non satis ex- plicuisse, dum illud non diligenter inculcaui, Christum uti ministro organo suo, ut omni- um primum in uerbis & Sacramentis suis ex- hibeat remissionem peccatorum, & commu- nionem sui, usumq; uerum in his esse, si mi- nister hanc exhibitionem commendat quam diligentissime, & cæteri eam fide uera ample- ctantur. Professio religionis hic secunda- rium est: Fides enim fidei professione prior est, & fide prædicatio misericordiæ. Dei re- demtionisq; Christi, quæ fidei obiectum est. Iam symbola in Sacramentis nihil quam ui- sibilia uerba sunt, quibus prædicatio & ob- latio gratiæ Christi fit uehementior, & ad ex- citandum animum efficacior. Deinde agno- sco, has metaphoras, Sacramenta esse instru- menta, organa, & canales gratiæ, esse secun- dum scripturas. D. Paulus enim Corinthijs scribit, Ego uos genui per Euangelium, 1. Corinth. 4. In altera ad Corinth. 3. scri- bit, se illis administrasse Spiritum, non Li- teram, fecisseq; eos Epistolam Christi. Galatis scribit accepisse Spiritum ex auditione fidei.

Hinc uocauit Baptisma lauacrum regenera-
tionis, & Eucharistiam communionem cor-
poris & sanguinis Christi. Baptismo affir-
mat nos esse in mortem Christi sepultos, Chri-
sto incorporatos & Christo indutos. Ex
quibus omnibus sicut manifestum est Euan-
gelium, & Sacramenta, quæ sunt ceu ui-
sibilia Euangelia, a Christo Domino in hoc
instituta esse, ut per ea suam nobis redem-
ptionem communicet: ita admodum liquet,
ea Domino esse quodam modo instrumen-
ta, & canales Spiritus gratiæ suæ, adeoq; ni-
hil inesse in hisce translationibus absurdi:
Si modo hoc diligenter commendetur, mi-
nistros & ministerium eiusmodi instrumen-
ta esse salutis nostræ, ut huius nihil in se ha-
beant, aut præstent, nisi quantum eius Chri-
stus pro sua ultronea misericordia utens il-
lis, donare, & per illa præstare fuerit digna-
tus. Et hoc modo nos etiam nunquam ne-
gauimus uerba & Sacramenta Euangelica,
esse organa Christi, quibus ille nobis redem-
ptionis suæ beneficium exhibet. Hoc ran-
tum inficiati sumus, ita ut id diserte expressi-
mus, sacramenta, & sacra uerba esse talia in-
strumenta, canalesq; gratiæ, ut salutem affe-
rant, quocunq; illis animo aut fide commu-
nices. Sic enim nonnulli gratiam Christi il-
lis addixerunt, ut uiderentur externa hæc per
se salutifera facere, etiam si ad Christum ani-
mus se nunquam serio attollat, ita, ut habet
in

in his superstitio uulgi, quod Christi fidem puram adhuc ignorat. Porro, ut nobis hi uisi sunt, sic de uerbo atque Sacramentis Euangelio loqui, ut ex uerbis eorum periculum esse existimaremus, ne illa uulgi superstitio aut firmaretur, ubi adhuc hæret, aut reuocaretur, unde explosa est: ita illi uicissim, cum nos uolentes cauere, ne quis salutem sibi peteret a ceremonijs, absq; fide certa in Christum, scripsimus Christum pro suo arbitratu gratiam & spiritum suum largiri, quibus, & quando uelit, & nihil huius posse quæ per hominem geruntur, existimarunt nos Sacramentis nihil aliud tribuere, quam ea notas esse externas nostræ in Christo societatis, nec agnoscere illa esse symbola gratiæ, gratiamque per illa exhiberi. Sed dedit Dominus pridem ut agnoscant & illi nos & nos illos, id de uerbo & Sacramentis sentire, atque docere quod tradit scriptura: nempe esse illa communionis Christi, hoc est, salutis nostræ signa exhibitua & organa, quibus Dominus sui communionem nobis impertit, sed id pro beneuolentia Patris, & sui in nos misericordia, nullo ullius creaturæ merito. Quare fidem requirunt. Itaque utrisque exclusus est error uterque, & eorum qui salutem sibi petunt a cæremonijs abque fide in Christum, & eorum, qui ita a C H R I S T O sibi salutem petere se simulant, ut inane tamen habe-

men habeant sacrum Ecclesiae ministerium. Quae itaq; nos scripsimus in eos, qui Sacramentis & externe praedicatione Euangelio plusquam par sit tribuunt, ea nemo in D. Martinum Lutherum, aut ullos, qui huius doctrinam pure sectantur, torqueat, neq; in nos, quae ille aut qui cum eo recte faciunt, scripsit aut scribunt in eos, qui sacrum ministerium non suo loco habent, & ministerium Spiritus atq; noui Testamenti agnoscunt. Jam tertio loco dicendum, per quem sit Baptismus institutus. Hic rursus dicam, quod non dubito ex scriptura Dei me didicisse: iudicent an ita se habeat Christiani, & iudicent secundum scripturam. Baptismi ergo caeremoniam institutam credo diuinitus, sed ministerio Iohannis, sicut ait, qui misit me ut baptisarem in aqua, Iohan. 1. Id & Christus satis indicauit, ubi principes Sacerdotum & seniores populi rogabant, unde baptismus Iohannis fuisset, e caelo an ex hominib. Infra 21. c. 25. Neq; enim audiendos puto, qui adeo alium Iohannis, & alium nostrum Baptismum faciunt, ut exhibitam remissionem peccatorum. Baptismate Iohannis oblata non sit. Baptizando Iohannes gratiam Christi offerebat, & Christi scholae consecrabat: idem fecerunt & Discipuli, neq; aliud nobis faciendum incumbit, Christi baptismus, quem cum & sine externa tinctione per se praestat, est per spiritum & ignem, ut Iohannes testabatur, & Christus ipse Acto. 1. de quo infra dicemus. Vnde Christus aquae

aquæ Baptismum nulli contulit, sed Discipuli eius. Iohan. 4. Quicumq; Christus ipse noui populi dux & magister, a Iohanne uoluit baptismo initiari, mihi dubium non est, nullo alio, neq; ab alio, Apostolos quoq; & primos eius Discipulos fuisse baptifatos. Scriptura sane non nouit, nisi duos Baptifimos, Aquæ & Spiritus: ille quoniam per Iohannem cœpit, Iohannis uocatur: hic donum Christi est, & uocatur. Is ergo negat se Baptifimo Iohannis baptizare, qui non Aqua, sed Spiritu baptizat, quod solius Christi est. Paulum Ephesijs illis, qui in Baptifimo Iohannis baptizati erant, ignorantes quid ipsum esset, quia Spiritum sanctum adhuc ignorabant, quo ille Christum baptizaturum tantopere prædicauerat, dixisse legimus. Acto. 19. Iohannes quidem baptizauit baptifimo pœnitentiæ, populo dicens, in eum qui uenturus esset post se, ut crederent, hoc est, in Christum Iesum. Quid iam nos aliud uel facimus baptizando, uel facere debemus? Vriq; noster Baptifimus, pœnitentiæ est, dum quos baptizamus, in mortem Christi sepelimus, hoc est, in eum numerum adscribimus, qui per omnem hanc uitam peccatis mori, & uiuere iusticiæ debeant: quod tamen sint non nisi dono Christi accepturi. Quare ab adultis, quos baptizamus, fidem in Christum requirimus, & infantes in eandem educandos Ecclesiæ commendamus. Nunq̄ igit̄ rebaptizasset illos Ephesios Paulus, si Iohannis Baptifimo, id est, quo solebat ipse bapti-

baptizare, in pœnitentiam & fidem Christi
fuiſſent baptizati: ſed cum eſſent tantum (ut
Lucas meminit) in baptiſma Iohannis, quod
tamen nesciebant quale eſſet, ignorantes in
totum Baptiſmum Chriſti, id eſt, Spiritus, ba-
ptizauit eos, declarato quid fuiſſet Iohan-
nis baptiſmus, & quomodo ille in Chriſtum
baptizaret, non in ſuam iſtam tinctionem,
quali ea ullis poſſet ſaluti eſſe. Baptizauit
itaq; eos hoc ipſo Baptiſmo Iohannis, id eſt,
ut ille ſolebat, in nomen Domini Ieſu, & mox
impoſitis manibus, Chriſti quoq; Baptiſmo,
id eſt, Spiritu ſancto. Nam ſtatim uenit ſu-
per eos Spiritus ſanctus, ut illic legitur. Con-
firmantur hæc, ſi dextro oculo quis legat,
quod Petrus fratribus reſpondit, expoſtulan-
tibus cum ipſo quod ad Cornelium fuiſſet in-
greſſus, hominem Ethnicum Actor. ii. Cum
exorſus eſſem, inquit, ſermonem, illapſus eſt
ſpiritus ſanctus in illos, quemadmodum &
in nos fuerat illapſus initio. Veniebat au-
tem in mentem quod dixerat Dominus, Io-
hannes quidem baptizauit aqua, cæterum uos
baptizabimini ſpiritu ſancto. Proinde ſi
par donum dedit illis Deus, quemadmodum
nobis, cum credidiſſemus in Dominum Ieſum
Chriſtum, ego porro quis eram, qui poſſem
oſiſtere Deo? Vide, & hic, ſicut ubiq; ſcri-
ptura tantum duo baptiſmata memorat, aquæ
alterum, alterum ſpiritus, hoc Chriſti dono,
illud Iohanne miniſtro introductum. Sed
quid eſt quod ait, Ego porro quis eram, qui
poſſem

possem obfistere Deo? Indubie aliud nihil,
quam quod coram cum id fieret, dixerat,
Num quis prohibere potest, quo minus aqua
baptizentur hi, qui Spiritum sanctum accepe-
runt, sicut & nos? Id est, quos uideram Chri-
stum sibi delegisse, idq; baptismo Spiritus de-
clarasse. Huic, inquam, qui potuissem obfi-
stere, ut non in nostrum gregem eos aquæ ba-
ptismo, quem Iohannes Domini uoluntate
instituit, pariter recepissem? Deus quod
maximum erat, dederat, eoq; illos nobis
acquauerat, ac de nostro numero esse declara-
uerat, qui iam negassem eis, quod minimum
erat huius signum? Hic uides D. Petrum su-
um Baptismum perinde habuisse atq; Iohan-
nis, & uocasse Baptisma aquæ, sicut Iohan-
nes suum. Cum igitur baptizando omnino
id agamus, quod Iohannes egit, hoc est,
aqua, tingamus, & Christo addicamus, qui-
bus Baptisma conferimus, nihil omnino præ-
terea conferentes, ut omnia interna uirtutis
Christi sunt, satis constat idem esse nostrum
atque Iohannis baptismum. Quem cum ille
instituerit, diuinitus in hoc missus, ut sicut
primus Euangelij prædicator extitit, primus
Christi præco, ita primus signi eius, quo
Euangelij auditores insignirentur, & Chri-
sto insererentur, usum inueheret: quid quæ-
so est, cur uel alium Baptismum habere
nos, uel per alium usum eius cœpisse tingu-
amus? Si qui Iohannem prædicatorem Eu-
angelij negant, & minus Apostolis prædi-
casse

casse affirmant, a uero apertius recedere uidentur, quā ut mereantur confutari. Agnum prædicauit Christum, qui peccata mundi uenisset tollere, qui e cælo uenerit, sit super omnes, uerba Dei loquatur, Spiritum acceperit uberrime, diligatur ut filius a Patre, in cuius manu pater omnia dederit: in quem qui crediderint, habeant uitam æternam, qui minus nunquam sint uitam uisuri, in sempiternum illos urgente ira Dei. Iohan. 3. Quid quæso in omnibus Euangelistarum & Apostolorum scriptis plus Euangelicum, aut reuelatius legitur? Ut ergo cœpit primus Christum aperte docere, digito etiam indicare, illi Discipulos colligere, hoc est, ipsi uiam munire, & plebem parare perfectam, ita & signi eius usum, quo uoluit Dominus homines sibi initiari, primus inuexit. Neq; obstat quod iactatur, oportere Sacramenta nouæ legis instituta esse ab ipso Christo, nulli Apostolorum id autoritatis fuisse, neq; Iohanni. Non enim Iohannes instituit Baptismum, sed Dominus, e cælo em illum accepimus, ut supra memini: sed primum ministerio Iohannis, non Christi, qui ipse non baptizabat: Nec Apostolorum, qui non primum baptizarunt. Verum Christus factis illum comprobauit, cum ipse eo baptizatus est, & iussit eodem & Discipulos baptizare. Hactenus de Autore, & primo ministro Baptismi, id est, per quem Baptismus Ecclesiæ commendatus est. In his uero, dum Iohanni atq; omnibus Ecclesiæ ministris, Ba-

tisma

ptissima aquæ, & Domino baptisma Spiritus
tribuo, nemo id eo accipiat, quasi Iohannem
& ministros Ecclesiæ nihil nisi aquam admi-
nistrare iudicem, & non etiam Spiritum san-
ctum: nam is demum minister Christi, & no-
ui Testamenti est, qui Spiritum, non Literam
modo, ipsamq; communionem Christi, non
nuda symbola administrat, etsi Spiritum atq;
Christi communionem minister Ecclesiæ,
Christi, non sua uirtute ministrer. Collatio
ista Iohannis, Ego baptizo aqua: qui post me
uenit, baptizat Spiritu, similis est illis Pauli-
nis, quibus Apostolus confert legem & spiri-
tum, opera & fidem, ministerium Mose &
Christi. Item illis Domini, cum se & Patrem
confert, negans se iudicare quenquam, sed pa-
trem: non sua uerba loqui, sed patris: non ue-
nisse a semetipso, sed missum a Patre. In hisce
collationibus distrahuntur & conferuntur,
quæ re ipsa coniuncta sunt ut appareat lucu-
lentius eius excellentia, quod in eiusmodi
coniunctione præcipuum est. Legem suam
Deus populo suo dedit in salutem, eoque cum
suo Spiritu, opera probat, sed ex fide nata, non
quæ sine fide uera facta sunt. Ministerium
Mose quia Christo adducere populum debu-
it, absq; Christo uno mediatore non fuit. Ita
cum Christus idem sit, & agat cum Patre se-
cundum diuinam naturam, & ipse iudicat,
sua uerba locutus est, & uenit a semetipso. Sed
quia erant qui legem sine Spiritu, opera sine
fide, Mose ministerium sine gratia Christi, at-

tollerent, disiunxit hæc Paulus, ut apparet quicquid in lege unquam fuit salutiferum, id esse Spiritus: quicquid in operibus, id esse fidei: quicquid in ministerio Mose, id Christi esse. Ita cum Iudæi dicta factaq; Domini contemnerent, tanquam hominis, ostendit ea non esse sua, ut hominis, sed Dei. Ad eundem modum, cum Populus Iohanni plus quam par esset, tribuere uellet, ut ostenderet omnem salutem a Christo petendam esse, sibi aquæ tinctionem propriam fecit, Christo baptisma Spiritus, cum tamen sine fide & Spiritu nihil gereret, aut suscipi a se uellet. Ad salutem enim, non ad perniciem populo ministrare uoluit, ita ut missus erat, ad manifestandum Israelii Christum. Iam absque fide & Spiritu Christi nihil non noxium est, tam abest ut queat ueram pœnitentiam, Christique desiderium accendere: id quod agebat Iohannes. In hac præterea collatione & illud obseruandum, Iohannem in ea Christo omnem quidem Spiritus sui communicationem attribuisse. De plenitudine eius accepimus omnes, præcipue autem de largissima Spiritus profusione intellexisse, quam effudit in die Pentecostes. Nam ita testabatur Dominus, cum iuberet eos expectare Ierosolymis promissionem Patris. Nam Iohannes, inquit, baptizauit aqua, uos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies. Tinctionis metaphora, copiam Spiritus expressit. Sed hæc quoque copia Spiritus

Spiritus tum effusa in Apostolos, qua idonei facti sunt, ut ad communionem spiritus Christi orbem adducerent, argumento fuit, Spiritum omnem recte & salutariter intelligendi, iudicandi, loquendi, & agendi, ab uno Christo suppeditari. Ne autem uideamur temere discedere a Sanctis Patribus, qui diuersa baptismata fecerunt Iohannis & Ecclesiæ, testamur nos, baptismata Iohannis & Ecclesiæ idem substantia habere, non autem luce reuelationis Christi, & efficacia Spiritus: nam a Christo glorificato cognitio Christi amplior donata est, & Spiritus effusus potentior. Interim tamen Iohannes in Christum baptizauit, ut nos, idque ut minister Dei & Christi: proinde non potuit solam aquam administrare, sed administrauit simul remissionem peccatorum, fide Christi percipiendam. Inde dicebat Phariseis & Sadduceis ad ipsius baptismata uenientibus. Quis docuit uos fugere a uentura ira? Significans ad baptismata suum profugere, esse fugere a uentura ira. Vis quoque spiritus sancti in baptismate Iohannis administrati, in eo satis effulsit, quod homines ad baptismata eius uenientes peccata sua confiterentur, & innocentiam profiterentur: idque non solum Iudæi religiosiores, sed etiam milites et publicani. De his omnibus plura in enarrationibus nostris in 6. cap. ad Roma. in quaestione de natura ususque baptismatis. Nunc quartum & ultimum superest, quibus Baptisma competat, nam cuius usus sit atque uirtutis,

ex dictis admodum patet. Sed quibus Baptismus competat : an etiam infantibus dari debeat, est nuper uehemens a quibusdam (utinam tam spiritu Christi doctis, quam id uolunt uideri) contentio oborta. Et hic alter error est, quem confutandum in initio huius tractatus suscepimus. Huius itaque erroris auctores, eo quod Christus nusquam nominatim infantes baptizare iussit, summam impietatem, & idolatriam, quod infantes baptizamus committi clamitant, atque in Diabolum & mortem baptizari affirmant, quotque infantes baptizantur: quare cum Christianum non agnoscunt, qui se non rursus baptizandum renunciatum Satana obtulerit. Cum autem contractum sit, eos a contentione Spiritu huc pertractos, accidit eis quod usque accidisse & alijs, qui simplici Christi cognitione relicta, profanas uocum inanitates sectati sunt, legimus: nempe, praeterea in multos aequae crassos atque impios errores inciderunt. Bona namque eorum pars negant Christianum posse Magistratu fungi, quod sit illi utendum gladio: neque posse, etiam magistratui iniungenti ferre arma uel contra hostem patriae, uel malum ciuem, uel facere iuramentum, parere. Alij asserunt, Diabolum & omnes reprobos fore saluos, ipsis diem reuelatum nouissimum. Quidam etiam ausi sunt iactare se uiuere absque peccato: & pleraque alia non minus absurda quam blasphemia commenta excogitarunt. Et quo uel solo agnoscas a Sathana impelli, puram

puram Christi annunciationem modis omnibus infamant, & præ suis nugis omnia contemnunt, neminem audire monitorem sustinent, peruicacia incomparabili suis commentis inhærentes, ut præ illis, quenque induratissimum Hæbreum citius ad ueritatem pertraxeris. Deus nouit, me uera, & quæ congressus cum ipsis expertus sum, scribere: is mihi rependat, si quid hic affingo. Neq; ipse sane, priusquam expertus fui, potui credere, tanto illos pertinacia, impijs suis commentis inhærrere, & ad omnem quamlibet amicam monitionem adeo non dico obsurdescere, sed obbrutescere, imo efferari. Scio istis frustra omnia scribi, nihil enim præter sacra Biblia legunt, & quæ suæ farinae homines conscripserunt: imo exorti sunt inter eos, qui etiam Biblia abiiciant, etiam exurant, iactantes se spiritu omnia doceri. Ne autem ij qui audiunt tantum de Baptismo iactari quæstionem, & urgeri ab illis nos, quod nam Dei uerbum sequamur baptizantes infantulos, putent se iure sic contra nos furere, paucis, quo nostra hac in re fides nitatur, indicabo. Sed præfari hoc ante libet, esse in hoc hominum genere minime paucos, uitæ sanctioris admodum studiosos, in quibus nihil fere desideres, si solo contentionis Spiritu liberi essent. Eo autem sic a uia regia detorquentur, ut ipsissimi hæretici, id est, in Ecclesia Christi, factiosi, & perturbatores euadant. Rarissimus siquidem inter illos est, qui non tanquam ab Ethnicis, ab

omnibus, qui puerorum baptismum obser-
uant, secedendum putet, quamlibet inculpate
illi, & pie uiuant. Quantum autem hoc dam-
ni det Reipublicæ Christianæ, quiuis facile
intelligit. Cum namq; externam uitam, quam
uulgus solam fere considerat, satis pure de-
gunt, alieni a luxu & ineptijs huius seculi, au-
thoritatem sibi non uulgarem comparant.
Illa quo maior fuerit, eo plures a communi
ueræ Ecclesiæ cœtu, & a doctrina syncerio-
re, quæ in eo tractatur, auocant, qui mox il-
lorum fermento inflati, simul cum ipsis dam-
nant totum Christi gregem, seq; retinctos so-
los Christi esse gloriantur. Quam tamen ar-
rogantiam Christus, ut sibi summopere in-
uisam sic ulciscitur, ut & ipsis inter se con-
ueniat minime, quilibet nouum aliquod
dogma comminiscatur: quod cum alij non
amplectuntur, pronunciat illico eos spiritu
destitutos, Christi consortio excludendos.
Nonnullos fere sinit Deus iustus iudex pro-
labi, & in manifesta scelera & non solum
dogmata absurda: nihil enim ille æque de-
testatur, quam sibi placere, & damnare ali-
os, quod uel sola illa, Pharisei & Publicani
parabola, luculentissime testatus est. Hinc
uero fit, uti nihil æque uanum sit atque hi,
qui puerorum baptisma oppugnant. At ue-
ro qui pares in erroribus non sunt, quæ in
eos scripsero, nolo de omnibus omnia scripta
intelligi, sed unumquenque eius duntaxat
notare

notare uolo, cuius uere tenetur. Sunt enim plerique, qui puerorum baptismum haud probant, & tamen hæresi istorum, hoc est, factiōni accedunt minime, imo damnant quoque horum secessionem. Sed hi pædobaptismum tantum non probant, non etiam oppugnant, multo minus obseruantes illum, a Christo alienos putant. Sciunt siquidem quam noxium opus carnis sit hæresis, hoc est, a uere timentibus Deum secessio, & quam sancte uelit colī a suis Christus in ipso unitatem, ueramq; communionem. At norunt, quanto nocentiora sunt carnis opera, illa quæ pro uirtutibus sese ingerunt, quam quæ excusare nemo potest, & ideo sæpe tollerabilius esse crassioribus illis operibus carnis, ut sunt commessationes, ebrietates, fornicationes, & id genus, quam tectioribus illis, contentione, amulatione, concertationibus, seditionibus, sectis, & quæ huius ordinis sunt, obnoxios esse. Istos igitur qui licet baptismum puerorum non probant, alieni tamen sunt ab hæresi, adeo nolo dictis acerbioribus petere, ut magnopere cupiam eos, omnibus, quoad licet, dictis & factis demereri, quamlibet hic dissentiant. Scio enim illi nondum Christianæ dilectionis rationem constare, qui non potest & dissentientes, modo Christum uere seruatorem adorent, & pariter adorantes fratres agnoscere sustineant, sincera charitate completi, & ferre ut suo Domino qui sæp̄ stet & cadat, hoc est, recte & per-

peram multis in rebus sentiat. Sed ad rem. Ex
superius adductis, puto constare Baptismum
esse signum, quo offertur gratia Christi, & re-
cipiuntur in eius Ecclesiam, qui ad eam per-
tinent: iam quoniam Christus allatos sibi
paruulos noluit prohiberi, indignatus hac
caussa Discipulis, qui eos prohibuerant, pro-
nunciavitq; talium esse regnum Dei, accepit in
ulnas, & impositis manibus benedixit, non li-
cet nobis ab Ecclesia Christi illos arcere, hoc
est, prohibere Christo illos offerri. Igitur &
ex nobis, tanquam ad Ecclesiam pertinentes
agnoscimus omnium eorum infantes, qui pe-
tunt eos Christo consecrare: atque cum no-
strum non sit illos benedicere, benedicendos
eos Christo uelut apportamus, & id Baptis-
mo, qui signum est Christo primum initian-
di. Ad hæc Paulus 1. Corinth. 7. eate-
nus affirmat infidelem coniugem, si adhære-
at fideli, sanctificari, ut eorum liberi sancti
sint: quod indubie intelligit modo scripturæ,
pro eo quod est, Ad Ecclesiam Dei pertinere.
Si igitur ad eam pertinent, quis ueraret bap-
tismo illos donare communionē Christi, & eius
Ecclesiæ solenniter inscribere, atq; ita ad pre-
candum magis sedulo pro eis fratres prouo-
care, tum commendare eos omnibus sanctis,
ut si contingat eos adulescere, tanto maiore
diligentia & a suis educantur, & a reliquis
moneantur, tanquam Christo pridem conse-
cratos, & eius Ecclesiæ inauguratos? Postre-
mo satis ex Paulo patet, circumcisionem ba-
ptismo

primo successisse, eundemque esse hodie usum
Baptismatis, qui fuit olim circumcisionis, nisi
quoniam nunc Spiritus donat potentior, & cognitio
Christi plenior. Sicut ergo per circumcisi-
onem olim infantes populi Dei, in foedus Dei
recipiebantur, ita debent recipi & nostri: nec
enim minus Deo chari sunt, quam erant in-
fantes ueterum. Cumque illi nos rident scisci-
tantes, cur ergo non tantum mares baptize-
mus, quos ueteres solos circumcidebant? Re-
spondemus, in Christo non esse marem aut
foeminam, utrosque quantum ad Christum &
pietatem attinet, perinde haberi: igitur pari-
ter illi esse initiandos: in ueteri autem lege
non ita parem mulierum rationem habitam,
& Ecclesiam ex uiris tantum numeratam, quod
mulier caro uiri, uiri quoque nomine censere-
tur, iuxtaque legem uiris subiectae in nullo nu-
mero, nisi nuptiae haberentur. Ante nuptias
ergo patris nomine, post mariti, Ecclesiae Dei
accensebantur. Deinde sicut per unum ui-
rum peccatum in orbem intrauerat, ita per
unum uirum erat tollendum, eoque signum
innouationis & purgationis solis uiris daba-
tur. Interea tamen non minus & foeminae de
familia Dei erant: innuptae, ut iam dictum,
gratia patrum: nuptae, gratia maritorum.
Nunc omni discrimine sublato, cum pariter
immundi mares, & foeminae, pariter per Chri-
stum quoque mundemur, signum accepimus,
utrisque commune.

Denique propiores illi
statui, in quo nuptiae cessabunt, sumus: &

plus loci, & laudis esse cœpit cœlibatui, quam
erat: quare suo nomine inaugurari Domino et
fœminas, magis nunc quam apud ueteres con-
uenit: quanquam habebant & suum Sacra-
mentum initiationis puellæ, sacrificium, quo
primum Domino sistebantur. Porro sa-
cra anchora, qua Catabaptistæ illi contra nos
nituntur, est, quod Dominus, infra ult: cap:
ita præcepit, Euntes ergo, docete omnes gen-
tes, baptizantes eos &c. Existimant enim cum
hic prius docere, quam baptizare positum sit,
non posse nos sine grandi impietate baptiza-
re, quos non ante fidem edocuerimus. Sed
nō animaduertunt hoc loci, discipulos aman-
datos præcipue prædicandum Euangelium,
eozq; negocium datum eis agendi potissimum
& nominatim cum adultis: & ideo cum erga
hos hic ordo sit necessarius, ut antea doceas,
quam baptizes (quis enim sustineret se bap-
tizari, non indicato, in quid eum baptizare
uelles?) isto ordine sua hic Christus Discipu-
lis mandata dedit, ut de doctrina prius, quam
Baptismo præceperit. Neq; id hac causa solum,
sed quia Doctrina longe pluris quam Baptis-
mus, atque propria Apostolici muneris esset.
Nam Paulus scribit 1. Corinth. 17. Se non ad
baptizandum, sed euangelizandum missum.
Proinde ex hoc loco, infantum baptismum
nemo uel probauerit uel improbauerit, nihil
enim hic de ipsis agitur, sed quomodo cum
adultis agerent Discipuli, & ut Euangelium
ad gentes prouectent. Sunt hoc loco a Do-
mino instructi, negotio infantium dilectio-

ni fidelium demandato, quæ cum illos ab Ecclesia Christi non poterit habere alienos, etiam baptismo, Ecclesiæ palam inserere debet. Ita quod Euangelistæ, præcipue Lucas in Actis, adultos tantum a Iohanne & Discipulis baptizatos scribunt, in causâ fuit, quod susceperant demonstrare quomodo prædicatum Euangelium fructificarit, id iam in adultis tantum potuit declarari: ideo de eorum baptismo tantum faciunt mentionem: quam Lucas non obscure significarit & infantes baptizatos, quando scribit totas domus baptizatas. Ergo asserimus baptismum, ut signum & tessaram gratiæ Christi et regni Dei, omnibus competere, qui ad regnum Dei pertinent, eiusmodi iam sunt, non solum qui prædicato Euangelio credunt, sed & infantes nostri, uel pronunciante Christo, propterea & infantibus conferendus est, ipsiq; Domino suo offerendi, uti præcepit, cum ait, Sinite paruulos uenire ad me, talium enim est regnum Dei. Hanc ergo obseruationem indubie idem uindicabit, & in Ecclesia sua seruabit, quicquid tumultuentur Catabaptistæ, & in tempore suo illos, qui hic a nobis dissentiunt, hanc suam uoluntatem docebit, ut cunq; iam eam agnoscere nequeant. An autem infantes iam eam agnoscere nequeant, quam scriptura tantum auditi uerbi fere agnoscit & uocat, an alterius generis Dei cognitione, salutem consequantur, dicemus infra cap. 19. Id certum quidem est, cum uita æterna sit, Deum cognoscere, & Dominum Iesum
Chri-

Christum, infantes tam non posse salutem percipere, sine aliqua Dei cognitione, quam nemo potest uiuere absq; uita. Iam satis nobis est Christum dixisse, talium esse regnum cœlorum, regnum Dei: ergo Ecclesiæ membra sunt: par igitur est, hæc ipsis per Baptismum testari. Et p̄i quos nulla hic tenet tentatio, hinc quoq; satis uidere possunt, nos nequaquam Baptismo paruulorum super arenam ædificare, sed niti certo uerbo Christi. Haftenus de Baptismo. Verbosius sane quam apud Christianos decebat. Hi nimirum norunt Deum in Christo etiam seminis sui Deum seruato-rem esse, idq; debere Sacramento initiationis solenniter in Ecclesia prædicari. At si spectes quam mira arte, nec minori successu, a Christo unico seruatore, Sathan in errorem hunc multos seduxerit, & ex eo sexcentos alios inde præcipitarit, agnosces nihil dum redundare. Oro itaq; quotquot Christi regno ex animo student, in his & similibus locis, quibus hodie Ecclesia misere adeo concutitur, Veritatem doctrinæ Christi sibi & alijs probe confirmant. Dissipatis enim compagibus Ecclesiæ, collabi omnia Christi, necesse est.

FIDES BV CERI DE
ASCENSIONE CHRISTI IN
cœlos, & sessione ad dexteram Dei,
exposita in sexto cap. Iohan. &
tertio cap. Matthæi.

Folio

QUID IGITUR, &c. Quid cœlum sit, supra aliquoties indicatum est, & in Matthæo fufius expositum, in illud capitulum. Et baptizatus Iesus ascendit protinus ab aqua, & ecce aperti sunt illi cœli. Est enim cœlum quod inhabitare dicitur Deus, unde Christus uenit, & in quod ascendit, inaccessa lux, atq; gloria Dei inuisibilis, id quod nos Paulus docuit, dum scripsit, Deum inhabitare lucem inaccessam. 1. Timoth. 6.

Iam de ascensu Christi in cœlum. E cœlo nobis Christus aduenit, quia cum ut uerbum & uirtus Dei lucem habitaret inaccessam, factus homo est, & ita in terra, in similitudine hominum nobiscum egit, & specie habituq; ut hominem sese exhibuit. Cum autem opus quod ei mandarat Pater perfecisset, Patremq; opere & sermone glorificasset, illi obediens factus in mortem usq; crucis: dignum fuit, ut Pater uicissim Filium glorificaret: Excitauit ergo eum a mortuis, & in cœlum assumpsit, non secundum diuinitatem (sic enim semper fuit & est in cœlo: idem enim substantia est qd Pater) sed secundum humanitatem: illa ex mundo hoc in gloriam Dei inuisibilem, in lucem illam inaccessam, in plenam diuinitatis perfruitionem translata est. Nunc de dextera Patris. Hæc Deo *ἀντιστασιώτης* tribuitur. Cæterum scriptura per sedere a Dextris principibus, intelligit proxima ab eis potestate

state fungi. Id certe intelligebant filij Zebedæi, cum peterent Christo alter a dextris alter a sinistris sedere. Iam Christo enim homini dedit pater potestatem omnis carnis, ut det æternam uitam omnibus, quos ei pater dederit, infra 17. & non solum hoc, uerum extulit eum super omnem quoq; potestatem angelicam. Ephes. 1. Hinc dicitur eum eue- xisse & collocasse ad dexteram suam. Hæc fides nostra est de dextra Dei.

Folio 27.

ET BAPTIZATVS IESVS ASCEN-
DIT PROTINVS AB AQUA, ET ECCE
APERTI SVNT ILLI COELI.] Hoc pro-
tinus, uidetur ad apertionem cœlorum refe-
rendum, tametsi ad uerbum (Ascendit) posi-
tum sit, mox enim atq; baptizato Iesu e Ior-
dane uterq; Iohannes & Dominus ascendis-
sent cœli aperti fuere. Ita nanq; Marcus scri-
bit: Et statim ascendens ex aqua, uidit diffin-
di, cœlos, nimirum Iohannes. Quid enim
uel Iohannes uel Iesus adeo festinallēt ex aqua
sefe recipere, ut id Euangelista nominatim
memorare duxisset operæprecium? Ambi-
guum autem tam ex hoc nostro Euangelista,
quam Marco apparet, utri, Iohanni an Christo
cœli aperti, et columbæ specie Spiritus sanctus
uisus sit. Sed ipso Iohanne commemorante
hoc sibi signum datum, & ita se Spiritum
sanctum uidisse, perspicuum fit cœlos Iohan-
ni

ni apertos fuisse & Spiritum sanctum super Iesum fuisse conspectum.

Quod autem simulatq; baptizatus Christus fuit, Spiritus sanctus uisus est super ipsum descendere & manere, Patrisque uox audita, Hic est Filius meus dilectus &c. monet, illico ut in foedus Domini receptus, & gregi Dei uere accersus fueris, ac ita in mortem Domini baptizatus, Spiritum sanctum adfore, idq; tui innouatione manifesto declaraturum: praeter id, quod interne tuo Spiritui testimonium reddet, & te dilectum Deo filium esse, cui plena fiducia acclames: Abba pater, & haereditatem eius certo expectes. Rom. 8. Baptismus enim ut Paulus Rom. 6. docet, & supra adductum est, communionem mortis & uirae Christi adfert, unde Spiritus sanctificator abesse non potest, nec est de adoptione in filios Dei quicquam nobis dubitandum. Sed per Christum, qui sicut quod unctus pra omnibus est Christus, id est, Unctus, absolute dicitur, ita pariter quod unicus est ex hominibus, in quo nihil Deo patri displicere potuit, uelut solus filius dilectus, gratus Deo pronunciat. Primogenitus enim est omnium Dei filiorum, per quem solum habent omnes electi, ut filij Dei dilecti et grati existant: unde Paulus Ephe. 1. Quemadmodum elegit nos in ipso antequam iacerent fundamenta mundi, ut essemus sancti et irreprehensibiles coram illo in charitate, qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum

Christum in se, iuxta beneplacitum uoluntatis suæ, ut laudetur gloria gratiæ suæ, in qua gratificauit nos in dilecto. Porro apertio cœlorum (Marcus scribit diffusos fuisse) uisio fuit aperiens se, & coram exhibentis maiestatis diuinæ. Sicut & Iehезel sibi apertos fuisse cœlos commemorat, cum uidit uisiones Dei. Ita Stephanus. Ecce uideo cœlos apertos, & filium hominis stantem a dextris Dei. Actorum 7. Quid hoc aliud fuit, quam apertior aliqua diuinæ maiestatis reuelatio, & manifestior Christi apparitio? Ut enim cœli cunctis creaturis corporalibus modis omnibus præstant, ita cœperunt spiritalia per cœlos peculiariter significari, & ipsi Deo sedes haberi: quæcunq; deniq; præter communem naturæ ordinem diuinitus donantur, cœlitus dicuntur demitti. Ita Patrem in cœlis inuocamus, in cœlis nostram conuersationem, & domum non manufactam habere gloriamur, hoc est, in supernis & spiritalibus rebus, in quibus lux diuinitatis reuelatius relucet, & Deus præsentius uidetur: unde & Seruatorem nostrum expectamus. Et quanquam corpori Christi, item Eliæ in cœlum sublato (2. Regum 2.) suus locus non desit, uti orthodoxa omnium Sanctorum Patrum fides semper confessæ est, erit ille tamen plane diuinus, atque spiritalior, quam ut sensibus istis nostris queat patere. Cæterum ita Deus in cœlis habitat, ut nullis omnino rebus possit contineri, ipse autem omnia con-

contineat & impleat Ies. 66. Sic cœlum (de quo Christus Iohan. 3. ait, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo) quid aliud est, quam apertior Dei cognitio, & plenior diuinitatis, perfruitio? Nec aliud est tertium illud cœlum, in quo Paulus arcana uerba audiuit. Cœlorum itaq; nomine interdum significatur firmamentum expansum illud, in quo astra insunt, quæ ornatus cœlorum, uel exercitus subinde in scripturis uocantur, ut 1. Mose 2. & passim alias. Ex quo tam uasto & magifico opificio, opificis Dei maiestatem & potentiam identidem Scriptura commendat, ut Iob 9. Psal. 102. & passim sane tum in Psalmis, tum Prophetis. Non raro aut cœli in scripturis, locum præsentia Dei, clariorem scz diuinæ lucis reuelationem, metaphoricâs significant. Deniq; cœlum aliquoties tantum pro loco nubium accipitur, cum pluere, tonare, fulgurare, & huiusmodi facere dicitur. Ut 2. Mose 20. & 3. Mose 26. & alias. In præsentibus ergo, quod apertos Iohanni cœlos, Matthæus & Lucas, Marcus diffusos, memorant: nihil aliud uolunt significare, quam irradiasse Iohanni e supernis mirabilem quandam lucem, & uisum ei apertius diuinum splendorem, atq; inde prodijisse Spiritum sanctum, atq; sonuisse Patris uocem. Cum namq; in nullis rebus quæ quidem nobis uidentur, ut in supernis illis, diuina se potentius maie-

stas ac uirtus exerit, atq; uisendam exhibet, sic
admodum commode, ut inde etiam illu-
cescere, atq; mitti dicantur, quæ supra natu-
ræ ordinem diuina nobis adueniunt, uel ap-
parent: atq; eodem quoque recipi, qui nume-
ro mortalium exempti, ad pleniorē diuini-
tatis participationem admittuntur: quo ita ab
humilioribus, & præsentibus istis rebus, quæ
nostræ cognitioni patent, auocati, magis il-
la superna suspiciamus: illisq; adhuc infinito
præstantem opificem, tanto amplius admire-
mur. Nam & de uisibilibus istis cælis scri-
ptum est, Cæli enarrant gloriam Dei, &
opus manuum eius annunciat firmamen-
tum, Psalm. 19. Et Psalm. 8. uates maiesta-
tem Domini admiratus, ait, Videbo cælos
tuos, opus digitorum tuorum, lunam & stel-
las, quæ fundasti. Etsi namq; per cælos, cœ-
lestes, hoc est, diuiniore homines subinde
metaphoricis significantur, attamen pro-
pterea quod tam admirandum & magnifi-
cum, ac incognibile nobis Dei opificium
sunt, diuinæ gloriæ ac magnificentiae præ-
dicatio, etiam ipsis per prosopopœiam tri-
buitur: Sicut eodem tropo, postea homines
per spiritum Dei cœlestes facti, quiq; diuinam
gloriam prædicant, cæli uocantur. Co-
lumbæ autem specie, Spiritus sanctus uisus
est, ad designandum maxime columbinam
in Christo, non simplicitatem tantum (de
qua ipse præcepit suis, infra 10.) Sed sum-
mam

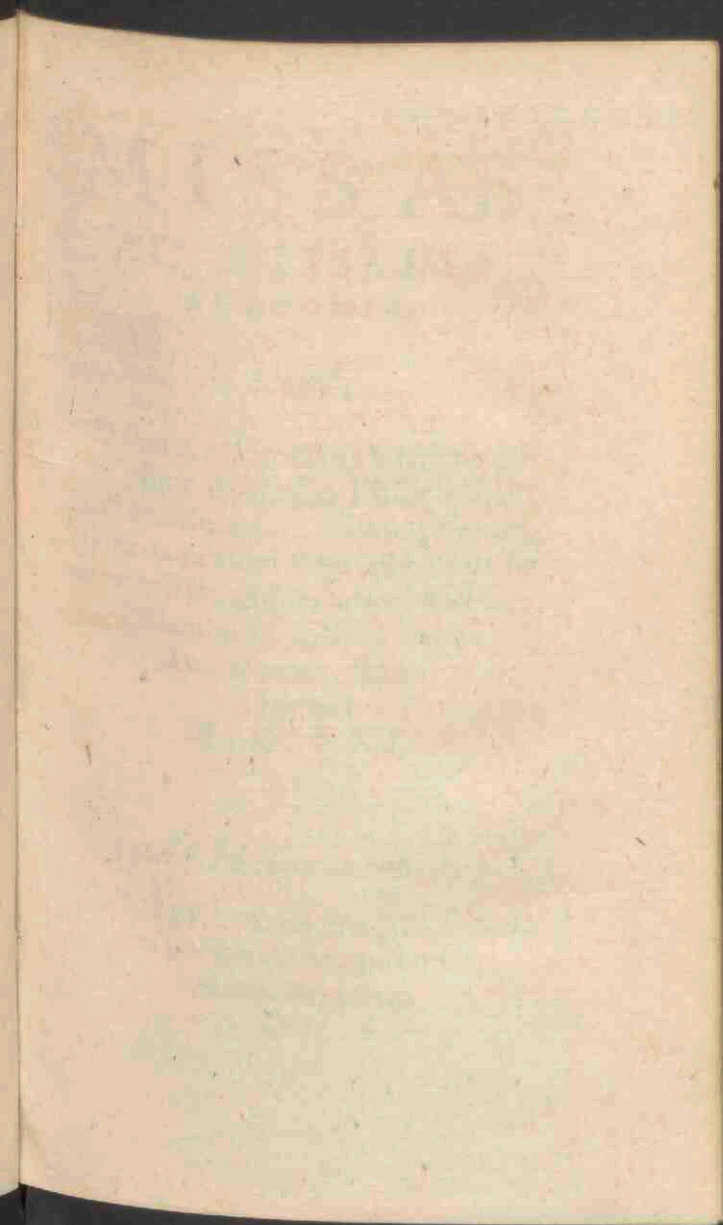
mam etiam pro suis sollicitudinem & curam. Flagrantissimæ enim erga pullos suos affectionis est columba, quos omnibus rebus posthabitis, summo studio fouet: ita Christus pro suis mortem oppetit, sicut & in omni uita incomparabile erga nos studium, ac multo ardentissimum amorem, in omnibus præ se tulit. Forte respectum est & ad illud. 1. Mose 8. ubi legimus columbam, relato ramo oliuæ, pacem humano generi redditam, Noah nunciasse. Ita namq; Christus ad hoc tum inaugurabatur, ut gratiam Patris orbis annuntiaret. De quo est illud Esaiaë 61. Spiritus dominatoris Domini super me, propterea unxit Dominus me, ad prædicandum humilibus misit me &c. ad promulgandum annum beneplacitum Domino &c. De simplicitate columbina, infra capite 10. dicam. Ceterum quicumq; in Dominum Iesum uere baptizantur, & ipsum uere induunt, ij per ipsum Spiritu sancto æque donantur, & per hunc charitate & simplicitate columbina indubie adornantur. Vbiq; enim Spiritus sanctus sui similis est, & in omnibus qui uere Christi sunt, columbæ speciem, dictis dotibus, manifesto præ se fert & exerit, etiam si figuram huius alitis oculis non exhibeat. Vti enim supra monuimus, quæ uisibiliter in Christo ac Sanctis alijs gesta scriptura commemorat, in hoc commemorat ut non dubitemus, si Deo credimus, eadem & in nobis,

si non sensibilibiter, uere tamen gerenda Lucas
scribit Domino baptizato, & orante, aper-
tum fuisse cœlum: quo monemur diuina do-
na, non nisi sitientibus ea donari, eoq; sem-
per orationi, qua a Domino bonum Spi-
ritum oremus, insisten-
dum.

F I N I S.

Quod in itinere accelerantibus contingit,
ut facile in quæuis etiam obuia impingant:
id nobis in acceleratione huius editionis usu
uenisse deprehendimus. Neq; enim in leuia
tantum, sed ea certe imegimus, quæ uel sen-
tentia lectionem aliquo modo deprauare, uel
saltem remorari eam possent. Annotauimus
igitur illa loca, & quæ pro falsis reponenda
sint, in sequentibus monstramus. B primo,
facie prima, uersu 2. lege tribuere, & uers. 4.
pro laboramus repone laborabamus. Facie
secunda, u. 5. pro eius, eos, & u. 7. pro com-
mate repone colon, & u. 20. pro utrunq; l.
utcuq;. B 2. Fac. 1. u. ult. l. sacro ministe-
rio. B 4. fac. 1. u. 2. sine 5. l. ueroq; usu. B 6.
fac. 1. u. 6. l. qd pro q. & u. a. f. 5. l. creden-
dum simpliciter. B 7. fac. 2. u. 8. huius gra-
tia institutus est, & u. 5. lege, qbus id sistitur.
B 8. fac. 1. u. 7. l. quæ non nuda. & u. 12. Chri-
sti. & u. 13. pro ut, repone at. & u. 18. l. passim
scribit. Fac. 2. u. 11. confessione. & u. a. f. 5.
ripuaratv. C 1. fac. 2. u. a. f. 13. uiderent. C 2.
u. ult. l. fide. Fac. 2. u. 5. l. constet. C 3. fa. 2.
u. 10. l. sanctissime. & u. 14. tum cauere. C 4.
fa. 1. u. ult. fidei. & u. a. f. 12. nimirum. C 5.
fac. 2. u. 8. sic distinguatur, includi: eoq;. C
s. u. s. officiunt. Fac. 2. u. 6. l. pie lector. D 1.
fac. 2. u. a. f. 12. præfigurata. D 2. u. 4. sic distin-
guatur, confirmabatur, manuum &c. & u. a.
f. 3. pro ueluti repone uoluit. D 4. u. 9. bene-
dicimus. D 6. u. 2. euidentissime. Fac. 2. u.
a. f.

a. f. 2. firmum. & 10. quam se ex ratione &c.
D 7. u. 5. soluere per diæresin legatur, hoc mo-
do, ut Sol uere uno in loco. Fac. 2. ex uersu
13. tollatur colon: E 1. fac. 2. u. 9. sic corrige
numerum 265. E 2. fac. 2. u. 2. operam mini-
stri. & u. 19. l. & dignitate ac ui. E 4. fac. 2.
u. a. f. 12. pro nobis repone nos. E 5. u. a. f. 14.
tollatur comma, & sic legatur, misericordix
Dei. E 6. u. 6. firmaretur. Fac. 2. u. a. f. 9.
pro puncto repone comma, E 7. u. 2. lege,
Cumq; pro quicunq; & u. a. f. 2. igitur. E 8.
u. 19. tolle comma, & lege, aqua tingamus.
F 3. fac. 2. u. 16. pro de repone &, ut sit lectio
taljs: ut & ipsis. F 5. u. 8. lege accensus.

8
OCN 3368894